Univerzita Karlova v Praze
Fakulta tělesné výchovy a sportu

Vliv sportu na agresi lidského jedince

Diplomová práce

Autor: **Jindřich Dušek**
Vedoucí práce: **Doc. PhDr. Běla Hátlová, Ph.D.**

Praha
2007

Název:

Vliv sportu na agresi lidského jedince

Sport impact on aggression of human person

Cíle práce:

Zjistit vliv sportu na agresi jedince. Zjistit případnou souvislost mezi agresivitou a provádějícím sportem.

Metody práce:

Na výzkumný vzorek osmdesáti probandů byl aplikován dotazník – Freiburský osobnostní dotazník a projektivní test – Test ruky.

Výsledky:

Prokázaly vyšší výskyt agrese u nesportujících probandů oproti probandům sportujícím. Dále ukázaly nižší agresivitu u sportovců, jejichž sportovní odvětví obsahuje více kontaktních prvků.

Klíčová slova:

agrese, agresivita, sport, sportovec, nesportovec

Touto cestou bych chtěl poděkovat Doc. PhDr. Běle Hátlové, Ph.D. za odborné vedení práce, trpělivost a vlídnou spolupráci při konzultacích.

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci zpracoval samostatně a použil jsem pouze literaturu uvedenou v seznamu bibliografické citace.

Jindřich Dušek

Svoluji k zapůjčení své diplomové práce ke studijním účelům.

Prosím, aby byla vedena přesná evidence vypůjčovatelů, kteří musejí pramen převzaté literatury řádně citovat.

Jméno a příjmení:	Číslo obč. průkazu:	Datum vypůjčení:	Poznámka:

Obsah:

I. Teoretická část

1.	**Úvod**	**9**
2.	**Pojem agrese a definice**	**11**
2.1.	Příbuzné a související pojmy	11
2.2.	Typy agrese	12
3.	**Biologická podstata agrese**	**16**
3.1.	Neuroanatomie agrese	16
3.2.	Neurotransmitery	16
3.3.	Testosteron	17
3.4.	Heredita	17
4.	**Teorie agrese**	**19**
4.1.	Pudová teorie agrese	19
4.2.	Sociální teorie agrese	20
4.3.	Frustrační teorie agrese	21
4.4.	Vliv rodiny a subkultury	21
5.	**Jiné možné vlivy na agresi**	**23**
5.1.	R. Montau – pět motivací	23
5.2.	Vysoká teplota	23
5.3.	Útok	24
5.4.	Alkohol	24
5.5.	Nikotin	24
5.6.	Deindividuace	25
5.7.	Sebeúcta	25
5.8.	Média	26
5.9.	Hoškovi činitelé agrese	27
6.	**Kontrola agrese**	**30**
6.1.	Trest	30
6.2.	Katarze	31
6.3.	Kognitivní techniky kontroly agrese	31
6.4.	Navození inkompatibilních odpovědí	32
6.5.	Trénink v sociálních dovednostech	32

7. Agrese a sport ... 34
7.1. Agrese sportovních diváků ... 36
8. Osobnost sportovce ... 37
8.1. Osobnostní rozdíly sportovců a nesportovců ... 37
9. Možnost soupeření ... 39

II. Empirická část

10. Cíle a úkoly ... 40
10.1. Východiska pro hypotézu ... 40
10.2. Hypotézy ... 41
11. Anketa ... 42
12. Aplikovaná metodika ... 43
12.1. Freiburský osobnostní dotazník ... 43
12.2. Hand test ... 48
13. Výzkumná baterie ... 51
14. Výsledková část ... 53
14.1. Freiburský osobnostní dotazník ... 53
14.1.1. Nesportovci vs. sportovci ... 56
14.1.2. Individuální vs. kolektivní sportovci ... 57
14.1.3. Kontaktní vs. nekontaktní sportovci ... 59
14.2. Hand test ... 61
14.2.1. Nesportovci vs. sportovci ... 61
14.2.2. Individuální vs. kolektivní sportovci ... 63
14.2.3. Kontaktní vs. nekontaktní sportovci ... 63
15. Diskuse ... 65
16. Závěr ... 66
17. Souhrn ... 67
18. Literatura ... 69
19. Přílohy ... 71
19.1. Freiburský osobnostní dotazník ... 71
19.2. Tabulka četnosti celého souboru – FPI ... 74
19.3. Výsledková tabulka FPI – nesportovci ... 76

19.4. Výsledková tabulka FPI – sportovci..... 77
19.5. Výsledková tabulka FPI – individuální sportovci..... 78
19.6. Výsledková tabulka FPI – kolektivní sportovci..... 79
19.7. Výsledková tabulka FPI – kontaktní sportovci..... 80
19.8. Výsledková tabulka FPI – nekontaktní sportovci..... 81

I. Teoretická část

1. Úvod

Každý z nás se setkává v životě s projevy agrese. Pozorujeme je u sebe i u druhých, snažíme se je pochopit, řešit je a zbavovat se jich. Denně narážíme na lidskou agresi v nejrůznější podobě. Ačkoli lidí, kteří se snížením těchto nelibých projevů chování zabývají, je dnes celkem hojně, nepřináší tato skutečnost ve svém důsledku ten výsledek, že by agrese ubývalo, spíše možná naopak. Zdá se tedy, paradoxně, že agrese přibývá. Právě jsme vystoupili ze století, které přineslo dvě světové války a mnoho regionálních ozbrojených konfliktů, tedy snad až příliš mnoho agrese. Každý den se s ní můžeme setkávat, např. vídat ji v médiích, kde nám jsou prezentovány násilné fyzické či slovní výpady politiků, dále policie, šenkýřských rváčů, sportovců (např. v podobě glorifikace hokejových ochránců hvězd) či žáků před jejich školami.

Nejskloňovanějším odvětvím agrese se v poslední době stává šikana dětí na základních školách, kterou se mj. zabývá M. Kolář. Dalším velkým tématem začíná být domácí násilí, kterým se např. zabývá T. Novák. P. Slepička přispívá svými studiemi o agresivitě sportovních fanoušků. Výzkumem osobnostních souvislostí agresivního chování se zabývá vědecký pracovník Psychologického ústavu Akademie věd České republiky v Brně I. Čermák. Agrese je tedy košaté téma, kterému se dnes věnuje mnoho autorů.

Jistá míra agrese se ve sportu předpokládá, zdá se, jako by s ním byla neoddělitelně spjata. Míní se jí bojovnost, zarputilost, zkrátka agrese agonální. Z mnohých témat, které tento pojem nabízejí, mě upoutalo srovnání agrese u sportujících a nesportujících jedinců. Z pozorování jsem nabyl dojmu, že většina veřejnosti je přesvědčena o vyšším výskytu agresivního chování u sportující populace. Následná anketa, která je níže uvedena, tuto domněnku potvrdila. Zatímco já, coby sportovec již od útlých let, jsem byl vždy přesvědčen o katarzním a abreakčním účinku sportu na psychiku jedince.

Teoretická část této práce bude věnována především biologické podstatě agrese, jejím teoriím, příčinám a kontrole. Další rozsáhlejší část popisuje agresi a sport a osobnost sportovce. V empirické části budou srovnávány dvě velké

skupiny sportovců a nesportovců z hlediska jejich agresivity. K těmto účelům jsem použil Freiburský osobnostní dotazník a Test ruky.

Patří skutečně sportovci k té dravější části naší populace? Jsou sportovci nebezpečnější? Jsou pohotovější k užití agrese, a to ať verbální či fyzické? Můžeme je častěji shledat jako účastníky hospodských, barových či pouličních rvaček? Jsou častěji policejními antony odváženi do cel předběžného zadržení? Právě na tyto otázky se pokusí následující řádky najít odpovědi.

2. Pojem agrese a definice

Slovo agrese pochází z latinského aggredi, vzniklého z ad gradi. Gradus znamená krok, a ad gradi znamená k něčemu, tedy pohnout se k něčemu, jít, kráčeti. Slovo agress muselo získat význam napadnout už dávno, protože ve válce jít vpřed znamenalo přeci začátek útoku.

Na otázku, co to agrese vůbec je, by dnes dokázal odpovědět snad každý. Tomuto pojmu rozumíme. Pravé potíže s tímto slovem začínají tam, kde je třeba jej seriózně definovat. Na scéně je termín, který je široce znám, avšak odlišně definován. V současnosti existuje mnoho definic agrese, a to i přes skutečnost, že nemalá část autorů na tento úkol rezignuje.

V současné psychologii má pojem agrese své pevné místo. Každý autor zabývající se agresí zpravidla nabízí vlastní definici. A samozřejmě každý z nich vychází z toho, co hodlá zdůraznit, přičemž je také důležité, k jaké teorii se hlásí.

Tak agresí například rozumíme útočné či výbojné jednání, projev nepřátelství vůči určitému objektu, úmyslný útok na překážku, osobu, předmět stojící v cestě k uspokojení potřeby (Hartl, Hartlová, 2000). Nesporné je, že agrese zahrnuje širokou škálu projevů. L. Berkowitz (in Čermák, 1999) tvrdí, že agrese je někdy chápána jako nutný základ intelektuálního vývoje člověka, nezbytný předpoklad k získání nezávislosti a jeho hrdosti. A. H. Buss (in Čermák, 1999) pojímá agresi jako chování bez motivace, tj. jako udílení škodlivých stimulů druhému člověku. Americký psycholog kanadského původu A. Bandura, zabývající se také agresivním chováním, jej vymezuje jako takové chování, které odporuje schvalovaným sociálním pravidlům. Násilné chování je agrese se záměrem poškodit nebo zničit; násilné chování bývá agrese patologická (Koukolník, 1997).

2.1. Příbuzné a související pojmy

Následující pojmy tvoří součást velkého pojmu agrese. Tyto příbuzné polohy mohou vyvolávat jedna druhou, popř. může přejít jedna v druhou.

Asertivita představuje zdravé sebeprosazování. O schopnosti říci ne, jak také někdy bývá asertivita popisována, existuje dnes celkem mnoho publikací. Stručně vyjádřeno, jedná se o formu chování, ve které člověk prosazuje svá práva v rámci existujících zákonů.

Násilí je definováno jako promyšlený pokus někomu fyzicky ublížit. Tvoří subkategorii agrese. Násilí může být totiž jedním z mnoha projevů agrese.

Agresivita je rysem osobnosti, který se projevuje určitou mírou energie a určitými způsoby projevu (Nakonečný, 1997). Zde zároveň vyvstává otázka univerzality agresivity. Je agresivita přítomná u každého jedince a liší se pouze mírou a intenzitou projevů, či jsou jedinci, kteří jsou neagresivní? V nejširším slova smyslu ji pojímáme (tedy nikoliv jen v biologickém) jako útočnost, jako dispozici k agresivnímu chování.

Hněv je emocionální stav, který často agresi doprovází. Proti definici, že hněv je silná afektivní agresivní reakce (Hartl, Hartlová, 2000), se dá namítnout, že nemusí být nezbytnou podmínkou agrese (Čermák, 1999).

Hostilita představuje negativní postoj k lidem. Hostilní jedinec téměř vždy hodnotí jiné lidi negativně, čímž dává najevo svůj negativní vztah k nim.

2.2 . Typy agrese

Čermák (1999) uvádí Moyerovu klasifikaci agrese z roku 1968, kde formuloval sedm druhů agrese na základě odlišností v podnětových a fyziologických zdrojích. Přestože je založena na studiu chování zvířat, ukázala se být pro porozumění lidské agrese užitečnou.

Predátorská agrese – útočné chování zvířete proti přirozené kořisti. Ve většině případů jde o mezidruhový typ agrese, i když se vzácně vyskytne i mezi příslušníky stejného druhu.

Agrese mezi samci – vnitrodruhová agrese sloužící k nastolení hierarchie dominantních a submisivních samců ve skupině. Mezi samicemi se vyskytuje zřídka.

Agrese vyvolaná strachem – vyskytuje se v situaci, která neumožňuje únik a která ohrožuje jedince. Vždy jí předchází pokus o útěk.

Dráždivá agrese – je vyvolána různými živými nebo neživými objekty. Moyer předpokládá, že jí předchází frustrace, bolest, hlad, únava, nedostatek spánku a jiné stresory.

Mateřská agrese – je reakcí matky v situaci ohrožení jejího mláděte.

Sexuální agrese – je vyvolána stejnými podněty, které jsou příčinou sexuálních reakcí. Vyskytuje se hlavně u samců, ale nikoliv výhradně.

Agrese jako obrana teritoria – objevuje se jako reakce na narušení již vymezeného území. Vyskytuje se jako vnitrodruhové i mezidruhové chování.

Další dělení, snad nejčastější a nejznámější, uvádí emocionální, nebo-li zlobnou agresi, pojímanou jako reakci na frustraci a doprovázenou pocity vzteku a nenávisti, a agresi instrumentální, která vystupuje bez uvedených pocitů a postojů jako naučená sociální technika.

V běžném životě se nejčastěji setkáváme s verbální agresí, tj. ve formě slovních urážek, ironie, zesměšnění. Ve vyspělejších kulturách je běžný útok na pohlavní identitu. Existuje vztah mezi obsahem urážky a hodnotou rodové identity pro cílovou osobu – homosexuální obsahy jsou častější vůči mužům, promiskuitní vůči ženám (Čermák, Hřebíčková, Macek, 2003). Na druhém pólu nacházíme agresi fyzickou (políček, kopnutí). Užitečné je též odlišení přímé a nepřímé agrese. Kombinací těchto dimenzí pak vznikají další druhy agrese.

Tzv. „dobrá" a „zlá" agrese. Na jedné straně stojí badatelé, jejichž relativně úzké pojetí agrese ji vymezuje jako jednání směřující k přímému poškození druhého.

Na straně druhé se definice agrese ztotožňuje s názory, jež v agresi vidí mnohem širší paletu chování člověka. Zahrnuje nejen jednání poškozující ostatní, ale i jakékoliv jednání a chování, které směřuje k dosažení určitých výhod a prosazení cílů, které si člověk naplánoval a jichž chce aktivně a cílevědomě dosáhnout. Myšlení a jednání, které plánuje dosáhnout vzdálené cíle, se nazývá agonálním, cílevědomým myšlením (Janata, 1999). Agonální a neagonální agresi tedy můžeme v jistém smyslu pojímat jako synonyma k instrumentální a emocionální agresi.

Podobně vymezuje agresi i E. Fromm, který vychází z definice agrese jako činu, který má za cíl způsobit škodu druhé osobě, zvířeti nebo na neživém předmětu. Proto rozlišuje dva základní typy agrese: jednak biologicky adaptivní, životu sloužící benigní agresi, a jednak biologicky neadaptivní, maligní agresi.

Benigní agrese – biologicky adaptivní agrese – je reakce na ohrožení životních zájmů, je fylogeneticky programovaná, společná zvířatům i lidem, není spontánní a sama se nehromadí a nestupňuje, ale je reakcí na určitý podnět a má obranný charakter, směřuje k odstranění ohrožení, a to buď zničením, nebo odstraněním jeho příčiny (Fromm, 1997).

Biologicky neadaptivní, maligní agrese, to znamená destruktivita a krutost, nepředstavuje obranu proti ohrožení, není fylogeneticky programovaná, objevuje se pouze u člověka a je biologicky škodlivá, protože narušuje sociální struktury. Její hlavní projevy – vražda a krutost – poskytují potěšení, aniž by sloužily jinému cíli. Škodí nejen napadenému, ale i útočníkovi. Maligní agrese není instinktivní, je to čistě lidský potenciál, zakořeněný v podmínkách samotné lidské existence (Fromm, 1997).

Lidská společnost své jedince k určitým druhům agrese přinucuje. Lidé s nízkým stupněm vrozené agrese nebo agrese, která nebyla výchovou dostatečně aktivována, nebo u kterých proběhl proces socializace závadně, jsou předurčeni k sociálnímu sestupu a obvykle zanikají i jejich geny (Janata, 1999).

Dle A. Storra (in Nakonečný, 1997) děti neagresivních rodičů jsou více úzkostné než děti agresivních rodičů, protože jsou si méně jisté, což ovšem platí i pro neagresivního dospělého jedince. Agresivitu a agresi není proto možné zavrhovat: agresivitou musí člověk často překonávat svou závislost, získávat pocit sebejistoty a vědomí, že je s to bojovat za svá práva. Z tohoto plyne, že společnost je spíše než agresivitou ohrožena lidskou poddajností.

V rámci této práce je nezbytné si ujasnit, co se pod pojmem agrese bude rozumět. Pracovní definice v této souvislosti tedy zní: *lidskou agresi je možné definovat jako záměrné jednání, jehož cílem je ublížit jinému člověku* (Čermák, 1999).

3. Biologická podstata agrese

3.1. Neuroanatomie agrese

V současné době jsou za hlavní oblasti, které ovlivňují agresivní jednání, považovány limbický systém a cerebrální kortex (kůra mozková).

Limbický systém je hlavním řídicím centrem emocí, pocitů, které se navenek projevují jako radost, zlost, hněv, pláč, strach.

Klíčovou funkční částí limbického systému je hypotalamus, který však anatomicky patří k mezimozku. Dalšími významnými částmi limbického systému jsou hipokampus, amygdala a limbická kůra.

V rámci této problematiky je důležitá činnost hypotalamu, jehož stimulace vyvolává hypersexuální, zvrácené chování, dále činnost amygdaly, jejíž stimulace může vyvolat reakce zuřivosti (Rokyta, 2000). Jádra amygdaly tvoří zdroj impulzů posilujících agresivní reakci.

Korové oblasti jsou spojeny se sociálním učením, anticipací důsledků a selekcí odpovědí. Poškození frontálního kortexu vede k nadměrné vnímavosti vůči irelevantním podnětům z prostředí. Jedinec pak reaguje agresí zejména v takových případech, kdy je narušena schopnost anticipace následků. Jedinci trpící poškozením frontálního laloku budou pravděpodobně reagovat impulzivní agresí, budou dráždiví a náladoví (Čermák, 1999).

3.2. Neurotransmitery

Změny hladiny neurotransmiterů v našem metabolismu jsou obecně dávány do souvislosti se změnami chování a především s agresivitou. V mozkových strukturách probíhá samovolná změna koncentrace např. serotoninu, jehož vysoký objem má za následek inhibici agrese. U různých typů agresivního chování dochází ke změnám působení neurotransmiterů, někdy směrem k excitaci, jindy chování inhibují (Valzelli, 1981).

3.3. Testosteron

Obecně je přijímána teze, že zvýšená sekrece mužského pohlavního hormonu testosteronu může mít vztah ke zvýšenému výskytu agrese. Řada pokusů prokázala, že mužské hormony vyvolávají agresivní chování. Jeden z experimentů, který byl proveden u myších samečků dokázal, že pokud byli kastrováni, přestali svádět vzájemné boje a chovali se mírumilovně. Když však stejným zvířatům vstříkli samčí hormony, začali spolu znovu bojovat a přestali až tehdy, když hladina hormonu klesla. Ukázalo se ale také, že myši spolu nepřestaly bojovat, když se jim po operaci neposkytl klid, a když byly naopak podmiňovány k bojům (Fromm, 1997).

V roce 1990 J. M. Dabbs a R. Morfia provedli výzkum u 4000 vojenských veteránů a zjistili, že vysokou hladinu testosteronu měli jedinci, kteří se dostávali do konfliktů s autoritami i s vrstevníky, častěji útočili na jiné dospělé a vícekrát bez dovolení opustili posádku. Tyto účinky byly patrné více u mužů se slabším socioekonomickým zázemím. Vzhledem ke značnému rozsahu vzorku jde o dobré potvrzení vztahu mezi testosteronem a antisociálním chováním (Čermák, 1999).

3.4. Heredita

V této oblasti dosud neexistuje shoda. Existuje mnoho názorů na to, nakolik je agresivita dědičná, a nakolik je determinována výchovou. Důkazem dědičnosti agresivního chování u zvířat je to, že krátkým šlechtěním lze vypěstovat vysoce útočná a agresivní zvířata (např. pitbull, který je často trénovaný pro psí zápasy). Lidé často zkoumají dědičnost agresivity na adoptivních dětech (také studiem jednovaječných a dvojvaječných dvojčat).

Asi nejrozsáhlejší studie adoptivních dětí byla provedena v Dánsku, kdy S. A. Mednick se spolupracovníky zjišťovali u všech dánských dětí adoptovaných v letech 1927 – 1947, zda byly odsouzeny pro kriminální čin a tyto údaje srovnávali s kriminalitou biologických a adoptivních otců. Bylo zjištěno, že v rodině, kde byl trestán pouze adoptivní otec, mělo konflikt se zákonem 14,7 % synů, kde byl trestán pouze biologický otec 20 %, kde byli trestáni oba 25 % synů (Matoušek, 1996). Jeho výsledky jej vedly k přesvědčení, že lze usuzovat na

souvislost mezi genetickou výbavou a agresivním jednáním. Konečně však konstatoval, že pokud se něco dědí, pak je to obecná tendence nerespektovat zákon.

Za všechny, kteří zastávají opačný názor, uvedu mínění P. Goetze z Ústavu biologie a lékařské genetiky v Praze, který uvádí, že pro dědičnost agresivity nebyla nalezena žádná shoda.

4. Teorie agrese

Lidská agresivita se vysvětluje z různých úhlů pohledů. Z historického aspektu se za nejstarší klasickou teorii agrese považuje teorie, kterou formuloval J. Bentham roku 1789 (Janata, 1999). Věřil, že lidé jsou motivováni hledat potěšení a vyhýbat se bolesti a že kriminální jednání spočívá na stejných principech.

4.1. Pudová teorie agrese

O této teorii se často hovoří jako o „instinktivní". „Pudová" teorie se však jeví poněkud přesnější vzhledem k faktu, že sám S. Freud užíval tohoto sugestivního označení „pud" místo „instinkt" (Hollitscher, 1975).

V počátcích své tvorby se Freud agresí příliš nezabýval. Až ve dvacátých letech minulého století stanovil vedle existence pudu života (Erós) druhý, protikladný pud, pud smrti (destruktivní pud, Thanatos). Tento pud může být namířen navenek, v tom případě se projevuje jako tendence ničit jiné organismy, nebo dovnitř, pokud mu vnější odreagování není umožněno, a pak se projeví jako pud sebezničující.

Freudova teorie vychází tedy z postulátů dvou základních pudů – pudu života a pudu smrti. Freud vykládal agresi jako výron základního pudu smrti (Hollitscher, 1975).

Jeho pojetí procházelo určitými fázemi, které dnes dělíme do tří částí. V rané části se Freud zabýval psychosexuálním vývojem v souvislosti se vznikem neurotických konfliktů. Agresivní impulsy se vyskytovaly jako součást fáze psychosexuáního vývoje. V orálním stadiu se slastné zážitky vycházející ze sání a polykání stávají méně uspokojivými, když je dítě odstaveno, a také v době, kdy mu rostou zuby a kdy se tak ústní dutina – dříve centrum slasti – stává zdrojem bolesti (Drapela, 1997). Dítě má tendenci používat zuby při poznávání okolí, včetně mateřského prsu, jako výraz orálních sadistických impulsů. V análním stadiu se sadistické motivy objevují při vyprazdňování. A konečně v období falickém soupeří dítě s rodičem stejného pohlaví o lásku, sympatie a pozornost druhého rodiče (Oidipův a Elektřin komplex). V další části Freud zastával názor, že agrese se může objevit jako výsledek sexuálního konfliktu. V poslední části Freudovy teorie

agresivity se setkáváme s pudem smrti, který reprezentuje návrat organismu do jeho původní anorganické podoby. Organismus se vrací zpátky do pasivní podoby. Paralela mezi Erótem a Thanatosem je zřejmá. Psychosexuální vývoj je zpočátku centrován na vlastní osobu (narcismus) a až poté následuje centrace pozornosti na jiné osoby a objekty. Ve vývoji je na prvním místě masochismus, který přechází v sadismus či je sadismem následován – agresivita se přelévá z vnitřku do okolí. Narcismus a masochismus vidí Freud jako souběžné větvě duševního vývoje.

4.2. Sociální teorie agrese

Tato teorie nesouhlasí se vzorci agresivního jednání jako vrozenými dispozicemi. Repertoár agresivního chování se musí učit jeden od druhého. A nejen A. Bandura experimentálně prokázal, že observační učení, jako součást sociálního učení, podporuje agresivitu (Čáp, Mareš, 2001). Již v raném věku se setkáváme u dětí s bojovým postojem vůči druhým, pokud se jedná o hračku. Na základní škole, a jistě mnohdy i dříve, jsme svědky „rvačky" mezi dětmi, spolužáky. S dalším vývojem si jedinci osvojují i vulgarismy, které se někdy nebojí použít i proti vlastním rodičům. A mnohé tyto vzorce chování nezískáváme jako přímou zkušenost, ale jako učení nápodobou. Jsou to různé aktivní strategie, které internalizujeme pozorováním. A. Bandura skutečně kladl hlavní důraz na funkci osobní zkušenosti v procesu výchovy. Záleží na tom, zda agresivní chování bude odměněno, posíleno, nebo potrestáno, utlumeno. Sociální teorie agrese naznačuje, že chování, které kolem sebe pozorujeme, hraje výraznou úlohu v řízení vlastního jednání a samozřejmě v učení.

A. Bandura zmiňuje ještě další mechanismy posilující opakované použití agrese:

Děti, které bývají cílem agrese jiných, se stávají samy velmi agresivními.

Je-li dítě přesvědčeno, že agresí může odvrátit špatné zacházení v budoucnu, použije tento prostředek, i když si uvědomuje, že pro ně budou bezprostřední důsledky velmi nepříjemné (Čermák, 1999).

4.3. Frustrační teorie agrese

Frustrační teorie předpokládá, že k agresivnímu chování dojde vždy, když nemohou být splněny cíle, které si individuum stanovilo (Janata, 1999). S touto teorií přišli ve třicátých letech minulého století psychologové z Yaleské univerzity, v čele s J. Dollardem a N. Millerem. Tvrdili, že agrese je vždy důsledkem frustrace a existence frustrace vede vždy k nějaké formě agrese. Za frustraci se považuje znemožnění dosáhnutí vytčeného cíle. P. Hartl (2000) hovoří o stavu zklamání, zmarnění. Tedy právě blokací uspokojení našich pudů dochází k vyvolání pudu agresivního.

Mnozí psychologové ale tvrdí, že frustrace nevyvolává výlučně jen agresi. Frustrace také může vyvolat maladaptivní nebo regresivní chování, v prožitkové sféře může jedinec reagovat růstem pocitů úzkosti a bezmoci. Proto bylo původní tvrzení později upraveno na pojetí, že frustrace může vyvolat také různé jiné reakce a agrese je jenom jednou z nich.

4.4. Vliv rodiny a subkultury

Podstatný vliv na formování dětské psychiky od nejranějšího věku má beze sporu rodina. Ta může vývoj dítěte příznivě stimulovat či může být pověstnou „žábou na prameni". Rodina dítěti ukazuje, jak se lidé k sobě chovají, jak jsou altruističtí, jak kooperují či jsou vůči sobě lhostejní až agresivní. Rodina svou ratolest vychovává a právě na stylu rodičovské péče mnoho záleží. Čáp (2001) uvádí za nejméně příznivé výchovné styly styl autoritářský a shovívavý. Při prvním stylu rodič prosazuje svou diktaturu a nepřipouští diskusi. Vyžaduje až slepé plnění rozkazů a úctu. Dítě se pod takovýmto vlivem stává závislé, postrádá spontaneitu a pokud jde o chlapce, mívá sklon k agresivitě vůči vrstevníkům. U shovívavého stylu rodič od svého potomka příliš nežádá, neklade nároky, nedává úkoly. Své dítě maximálně akceptuje. Takové dítě má potom sklon k živým citovým projevům a neovládá své impulsy. Necítí se společensky odpovědné a má sklon k agresivitě.

Vedle vlivu rodiny je nutno uvažovat i o vlivu subkultury. Především v období dospívání, kdy se jedinec emancipuje od rodiny, snaží se začlenit do různých part,

sdružení. Tyto malé, zpravidla neformální skupiny nyní zastávají z hlediska formování jedince důležitější roli než rodina. Tyto skupiny mohou často vyvíjet silný vliv prostřednictvím emociogenních idejí a programů činnosti, líbivých atraktivních hesel apod. Vliv některých sekt, založených obvykle na vnitřní krizi osob, které jsou předmětem jejich zájmu, může vést až k destrukci osobnosti (hnutí skinheads, Hell Angels) (Nakonečný, 1998). Agrese je u delikventních skupin svými členy nejen tolerovaná, ale i odměňovaná, a proto je tak častá.

5. Jiné možné vlivy na agresi

5.1. R. Montau – pět motivací

R. Montau (in Poněšický, 2005) globálně rozeznává pět motivací pro vznik agrese s následným násilím:

1. Napětí, jež je vyvoláno přímou aktuální frustrací, narůstáním nezvládnutelného stresu s absencí možnosti řešení či alespoň neškodné abreakce.
2. Násilí, jež je výrazem nevole, protestu. Jde zde o chronickou frustraci smyslu a motivace něčeho dosáhnout v důsledku nezájmu rodičů, společnosti či hrubého zacházení.
3. Agrese jako prostředek k získání sebevědomí, sebeúcty, hrdosti, coby jediná možnost osvědčit se, projevit odvahu a potlačit zbabělost, slabost.
4. Agrese coby motiv sociálního zařazení a reputace ve skupině i například reputace u nepřátelského gangu, přání po získání psychické převahy. Sem by patřily agrese zajišťující určité místo v hierarchii společenství, eventuálně i teritoriální agrese.
5. Agrese ve své interaktivní funkci něčeho aktivně dosáhnout, přesvědčit se tím o vlivu a účinku vlastního chování. Příležitostně se jedná i o avantgardní roli umělce či vlastence, hájícího národní zájmy proti cizincům.

Podnětů, které vyvolávají agresi, existuje mnoho. V literatuře k nejdiskutovanějším a dle mého názoru nejdůležitějším patří podněty níže uvedené.

5.2. Vysoká teplota

Pokud jde o negativní působení prostředí, je nejvíce skloňovaným pojmem vysoká teplota. Tento předpoklad vyjádřil už S. Quetlet (in Čermák, Hřebíčková,

Macek, 2003) prostřednictvím „termického zákona delikvence". Podle tohoto zákona se násilné trestné činy vyskytují častěji v letních než v zimních měsících.

K podobným závěrům došli i jiní (O´Neal, Griffit, Rule). I C. A. Anderson a kol. (in Výrost, Slaměník, 1997) označili za jeden z podnětů, který může mít vliv na agresi, vysokou teplotu. Experimentálně došli k závěru, který potvrzoval úzkou souvislost vysoké teploty a zvýšeného hostilního afektu. Dále se tento vliv objevil ve zvýšené hostilní interpretaci (oblast poznávání) a ve zvýšené fyziologické aktivaci.

5.3. Útok

Pravděpodobně nejspolehlivěji vyvolává agresi přímý fyzický a verbální útok (Výrost, Slaměník, 1997). Obě tyto formy ataku vyvolají spíše agresivní odezvu u napadnutého než frustrace.

5.4. Alkohol

Z dalších vlivů nezapomeňme na alkohol, který většinou působí na růst agrese. Zde je ale důležitý aspekt velikosti dávky požitého alkoholu. Menší dávka spíše vyvolává agresi, naopak vyšší dávka agresivní chování spíše inhibuje. Avšak je to spíše ztráta zábran, která nás vede k agresi.

5.5. Nikotin

Nikotin agresi spíše tlumí. Naopak u člověka, zvyklého na pravidelnou nikotinovou dávku, se jeho nedostatek projeví spíše antagonisticky na stresující stimuly. Jisté riziko tedy může vyvstat u odvykajícího kuřáka. Typický odvykající kuřák je depresivní, podrážděný, neschopný se v práci na něco soustředit, je hrubý na děti, hádá se s partnerem... (Králíková, 2006).

5.6. Deindividuace

Jednou z nejvlivnějších prací v sociální psychologii vůbec je Le Bonova studie davů. Kromě jiného zjišťuje, že individuum v davu ztrácí svou osobnost. G. Le Bon (1997) tvrdí, že už jen tím, že je částí davu, sestupuje člověk na žebříčku civilizace o několik stupňů níže; osamocen byl snad vzdělaným člověkem, v davu je bytostí pudovou, a proto barbarem, má bezděčnost, prudkost, divokost a také nadšení a hrdinství primitivních bytostí. P. Zimbardo (in Sheehy, 2005) tvrdí, že situace, kdy je člověk v přítomnosti jiných, může způsobit deindividuaci, vyvolat pocit anonymity a redukovat vnímání sebe jako jednotlivce. A Zimbardo dochází k závěru, že výsledkem ztráty individuální identity ve skupině může být právě agrese. Zimbardo (in Čermák, 1999) uvedl řadu podmínek, jež mohou vyvolat stav deindividuace:

- anonymita
- příslušnost ke skupině
- sdílení odpovědnosti za výsledek jednání se členy skupiny nebo vzdání se odpovědnosti
- dvojznačnost a nedostatečně strukturovaná situace
- změněné stavy vědomí navozené drogami, alkoholem atd.

5.7. Sebeúcta

Již R. Montau se zmínil o agresi a míře sebeúcty. Tato problematika si zde zaslouží více prostoru.

Osobnost agresivní chování také ovlivňuje prostřednictvím sebeúcty. Např. J. R. Averill (in Čermák, Hřebíčková, Macek, 2003) si povšiml, že obrana nebo snaha o znovuobnovení sebeúcty může být evidentní příčinou agrese. Ovšem prediktivním oříškem je rozhodnutí, zda v zátěži bude agresivněji jednat jedinec s vysokou či nízkou sebeúctou.

Mnoho zjištění vede k závěru, že lidé, kteří jsou náchylnější k zakoušení pocitu zahanbení, dále depresivní, sebeodmítající, nejistí a nesmělí, tedy ti, kteří mají nízkou sebeúctu, jsou v menší míře zastoupeni v populaci násilníků.

Na druhé straně agrese je vysoce pravděpodobná u osob se sebeúctou vysokou. R. F. Baumaister s Bodenem (in Čermák, Hřebíčková, Macek, 2003) dokazují, že vysoká sebeúcta spíše než nízká povede pravděpodobně k násilí a agresi; též hypersenzitivní lidé, kteří se domnívají, že jejich hrdost je napadena, jsou potenciálně nebezpeční. Tato hypotéza nám může i vysvětlit, proč verbální agrese mnohokrát přechází v agresi fyzickou – přecitlivělost k urážkám o vlastní osobě si často žádá tvrdší zásah než „slovíčkaření", i když v jistém smyslu ten, kdo se dopustí násilí jako první, je považován za poraženého, jelikož nedokázal reagovat na novou verbální urážku protivníka. Základ pochopení zdánlivě iracionálního násilného jednání může tedy tkvět v až příliš vysokém sebehodnocení jedince.

5.8.Média

V tomto věku masových sdělovacích prostředků jsou zprostředkované informace všeho druhu řádově dostupnější a levnější, a zároveň jsou podávány podstatně přitažlivější a působivější formou, než tomu bývalo v předmediálním věku. Konzum těchto informací se stal běžnou, někdy zcela převládající zábavou. T. M. Williams se spolupracovníky vybrali v roce 1982 programy, které sledovali dospělí, adolescenti i děti, a zjistili, že zkoumaný vzorek televizních programů obsahoval průměrně devět aktů fyzické agrese a osm aktů agrese verbální za jednu programovou hodinu. Šedesát devět procent násilí bylo ústřední zápletkou příběhů (Čermák, 1999).

V médiích můžeme denně vídat prvky přímé fyzické agrese, slýchat prvky agrese verbální stejně jako např. symbolické.

Mládež si často bere za své vzory jedince, kteří disponují nějakou výraznou vlastností, byť nepodstatnou. A takovou vlastností namnoze bývá fyzická síla, kterou dětští idolové dosahují úspěchů v rozličných sférách života. Tito hrdinové se stávají nepřekonatelnými a oblíbenými tribuny lidu. Tyto děti pak rády své reky napodobují. Televize působí jako zdroj observačního učení. A. Bandura (in Čermák, 1999) tvrdí, že poskytuje konkrétní podobu agrese, kterou divák převezme, a učí dovednosti, jež jsou užitečné z hlediska násilného činu. A tak se stává, že dítě napodobuje prvky násilného chování, snaží se např. kopírovat

techniku bojového umění. Informace tohoto druhu má přímý vliv na jedince, který je motivován k tomu, aby se choval agresivně (Čermák, 1999).

Avšak i zde se setkáme se zarážejícími otázkami, které nás svádí na cestu pochybností o jednoznačném negativním vlivu televize na agresi. Výše uvedené závěry byly pořízeny u osob zkoumaných těsně po zhlédnutí agresivního klipu. Jaký je ale dlouhodobý efekt? Proti Bandurovi zde stojí N. M. Malamuth a J. Centini (in Čermák, 1999), kteří tvrdí, že se agrese těsně po experimentu zvyšuje jen krátkodobě a záhy se rozplývá.

Velmi diskutovaný je také vliv počítačových her obsahujících násilné scény a také vliv virtuální reality na agresivní chování. Agresivní náměty a násilí objevující se v počítačových hrách patří mezi nejčastější výtky směřující do oblasti elektronické zábavy. Vezmeme-li v úvahu, že většina elektronických her obsahuje různé prvky násilí (podle některých výzkumů téměř 80 % elektronických her obsahuje násilí jako součást herní strategie), nepřekvapí nás velké množství diskusí, které se zabývají vztahem mezi hraním těchto her a agresivitou. Násilí v elektronických hrách je srovnáváno s násilím v televizi. Počítačové násilí je považováno za mnohem nebezpečnější, protože hráč je při hře aktivní a komunikace mezi počítačem a hráčem je oboustranná. Na rozdíl od televize, kdy je divák pouze pasivním příjemcem informací, hráč počítačových her se aktivně podílí na tvorbě hry (Vaculík, 1999).

5.9. Hoškovi činitelé agrese

Český sportovní psycholog V. Hošek vyjmenovává činitele agrese, které výše uvedené stimuly doplňují.

V. Hošek (2001) přehledně uvádí tyto činitele:

Pohlaví. Samci jsou agresivnější. Je to podmíněno hormonálně (testosteron), agresivita klesá po kastraci a po medikaci samičích hormonů, stoupá naopak po podání testosteronu. Logiku těchto změn pochopíme po uvážení role agrese při reprodukčním výběru mezi samci, což je fylogenetický mechanismus zkvalitňování populace. Je třeba si uvědomit, že i u mužů sexuální frustrace a sexuální deprivace vedou k nárůstu pravděpodobnosti agresí.

Věk. S věkem se mění formy i četnost agresí. V ontogenetickém vývoji je člověk agresivní nejprve k předmětům, potom k dětem a nakonec k dospělým. Agresivita stoupá v dětském údobí negativismu a v negativismu adolescenčním, který je obrácen vůči dospělým. V involuci se agresivita mění. V klasickém kladném případě klesá díky nižší efektivitě, větší vyrovnanosti a zkušenosti. To je případ moudrostí podloženého, shovívavého a smířlivého stáří. V negativním případě se naopak pravděpodobnost agrese ve stáří zvyšuje. Je to při zneuznání, kdy je starý člověk nucen bojovat o svou autoritu. Potom je nedůtklivý, zlostný a může se to vyhrotit až do patologického kverulantství (hádavost, sudičství), kdy mohou vznikat bludy o nepřátelích a cizích agresích.

Somatotyp. Opakovaně se zjišťuje, že mezomorfové jsou agresivnější. Asi se u nich s větší pravděpodobností vyvine v ontogenezi agrese jako úspěšná technika řešení náročných životních situací. Situace řeší silou, protože ji mají.

Osobnost. Lidé dominantní, kompetitivní, radikální, ambiciózní, choleričtí a egocentričtí bývají agresivnější. I když se uplatňují dědičné vlivy, je agresivní osobnost produktem svého sociálního okolí (zvláště v dětství). Patologickým případem je agresivní psychopat, to je nevyvážená osobnost, která většinu náročných situací řeší pomocí agrese, zvláště např. pod vlivem alkoholu.

Nemoc. Agrese může být symptomem choroby. Obecně má nemocný sníženou autokontrolu, je zvýšeně dráždivý, s nižší frustrační tolerancí. Pokud nemoc nesníží jeho somatickou „mohoucnost", může být agresivní. Běžné je to např. u neurotiků. Agresivní záchvaty se dostavují u některých psychóz jako důsledek bludů. Agrese může být vyvolána i tlumena psychofarmakologicky. Existují případy agresivního šílenství (tropický amok), agresivní delirium tremens pod vlivem alkoholu i agrese pod vlivem halucinogenů.

Sociální vlivy. Můžeme je rozlišit na dlouhodobé a afektivní. Dlouhodobé sociální chyby v ontogenezi vedou k agresivitě. Patří sem emoční deprivace v časném dětství, která vede k emoční karenci a tím k větší pravděpodobnosti agresí. Agresory vychovávají citově chladné matky. Agresivitu plodí omezování vedoucí ke vzdoru. Sociologické studie uvádějí vyšší počet agresí v sociálním

prostředí s nižším ekonomickým standardem a v prostředí amorálním. Zřejmě tu interferuje nápodoba, vzdělání, morálka a nižší kulturní úroveň. Civilizovanější prostředí může mít agresi stejně, ale socializovaných (verbální, nepřímé apod.).

6.Kontrola agrese

Je možné agresi vůbec kontrolovat? Můžeme ji minimalizovat? Mohli bychom jí dokonce úplně předejít? Na tyto otázky se pokusí nastínit odpovědi následující kapitola.

Při hledání prostředků zvládání agrese se nutně nabízí otázka, zda je vůbec možné bránit se účinně agresi jiných a zvládat svoji vlastní. Míra skepse vztahující se ke kontrole agrese je závislá na teoretickém východisku v chápání agrese. Psychologové vycházející z biologické teorie agrese budou k možnosti jejího zvládání značně skeptičtí, věří pouze v možnost učinit agresi méně škodlivou a zraňující. Ti, kteří předpokládají, že agrese je naučená, budou naopak věřit, že lze vyvinout takové přístupy, které dokáží přetnout řetězec násilí.

Kontrolou agrese se zabývá R. A. Baron, který kombinuje výsledky z vlastních výzkumů s výsledky, ke kterým došli i jiní autoři. R. A. Baron (in Čermák, 1999) došel k následujícím faktorům zvládání agrese: trest, katarze, kognitivní techniky kontroly agrese, navození inkompatibilních odpovědí, trénink v sociálních dovednostech.

6.1. Trest

Trest je součástí právního systému většiny společností. Všeobecně se předpokládá, že přítomnost trestu ve společnosti má odstrašující účinky na potenciálního pachatele. Ale skutečně je tomu tak, že trest nebo strach z možného trestu redukuje násilí a agresi? Z dlouhodobé zkušenosti s trestem ve společnosti lze vyvodit závěr: Trest někdy agresi snižuje, avšak někdy ji naopak posiluje.

Zda bude vyhrožování trestem účinné a odradí násilníka od pokračování, nebo ho naopak k agresi ještě více podnítí, je závislé na následujících faktorech:

- Úroveň hněvu prožívaná agresorem. Pokud je provokace a následující hněv slabý nebo má střední intenzitu, pak je vyhrožování trestem účinné. Avšak je-li provokace příliš silná a má-li hněv značnou intenzitu, pak se vyhrožování trestem může minout účinkem.

- Instrumentálnost agrese. Když může jedinec agresí získat ze svého hlediska velmi mnoho, pak jej od násilí neodradí ani značná míra zastrašování trestem.

Naopak, jestliže jedinec odhadne, že agresí získá jen velmi málo, může jej trest od otevřené agrese zdržet.

- Velikost a pravděpodobnost trestu. Výzkumy naznačují, že čím je trest větší, tím více je jedinec od použití agrese odrazován. Někteří autoři se však domnívají, že vztah mezi výší trestu a agresí může být kurvilineární: Možnost být potrestán jen nepatrně ovlivňuje agresi až do té chvíle, kdy dosáhne střední velikosti. Jestliže si lidé myslí, že existuje malá pravděpodobnost trestu za použité násilí, nebo očekávají, že možnost potrestání a nepotrestání je vyrovnaná, pak je odstrašující účinek trestu malý.

6.2. Katarze

Hypotéza emocionální katarze vychází z tohoto předpokladu: Má-li člověk možnost nahradit přímou agresi nějakou jinou, neubližující činností, navíc činností dostatečně intenzivní, aby se vyrovnala intenzitě potencionální agrese, pak se sníží tenze a tendence otevřeně napadnout osobu, která provokovala, se zmenší. Myšlenka emocionální katarze pochází nejspíše od Aristotela, jenž tvrdil, že divadelní hra, která je nabita emocemi, dovoluje divákovi zástupně se od emocí očistit. Provedení agresivního činu, ať už je jakékoliv povahy, je katarzí, jež má za následek omezení účasti agresora v jiných formách násilí. Tyto názory se promítly i do praktického života: Rodiče jsou nabádáni, aby kupovali dětem agresivní hračky, terapeuti podněcují pacienty k vyjadřování hostilních pocitů, prodávají se bataky k odreagování negativních pocitů.

6.3. Kognitivní techniky kontroly agrese

Kognitivní komponenty (např. paměť, postoje, usuzování) v různé míře vstupují do agresivního chování, vybízejí k pokusům o kontrolu agrese. Zde působí tři kognitivní prostředky, jimiž se člověk pokouší agresi zmírnit: atribuce, polehčující okolnosti a omluva.

- Atribuce. Přemítání o příčinách chování je univerzální proces, kterým se neustále pokoušíme porozumět motivům jednání druhých lidí. Závěry, k nimž dospějeme, mají značný vliv na naše následné jednání. Nevhodné výroky jiného

člověka o naší osobě je možno interpretovat jako urážku nebo se lze domnívat, že onen člověk jen špatně volí slova. Přisouzení intence, jež sytí chování, je nejdůležitější, protože když si myslíme, že šlo o záměr, jednáme často podle principu „oko za oko, zub za zub".

- Polehčující okolnosti. Vezme-li jedinec v úvahu polehčující okolnosti na straně provokatéra, tj. je-li schopen vnímat tento specifický druh informace, může být jeho vlastní agresivní odplata menší. Vzájemný vztah mezi kognicí (polehčující okolnost jako informace) a emocí tak ovlivňuje agresivní chování. Je-li totiž potencionální agresor schopen zakomponovat polehčující okolnost do svého vnímání situace provokace, může dojít k redukci jeho emocionální excitace a odpověď na provokaci ztratí energizující sílu.

- Omluvy a vysvětlení příčin. Ukazuje se, že omluva, která je vnímána jako důvěryhodná, může výrazně snížit hněv a odvrátit agresi. Podobný účinek mají výklady příčin chování, jež jsou vnímány jako pravdivé či odpovídající skutečnosti. Naopak – když je omluva pociťována jako pochybná, nebo dokonce jako výmluva, pak se hněv může zvýšit.

6.4. Navození inkompatibilních odpovědí

Člověk stejně jako ostatní živočichové není schopen reagovat dvěma inkompatibilními odpověďmi současně. Jde o univerzální princip známý z každodenní zkušenosti: nelze pozorně naslouchat vědecké přednášce a současně si číst zábavný román, číst si vědecký článek a zároveň se oddávat dennímu snění. Položme si otázku, zda je možné redukovat hněv a otevřenou agresi tím, že jedince vystavíme podnětům nebo událostem, které navozují afektivní stavy inkompatibilní s hněvem. Z inkompatibilních podnětů se zdají být účinné tři: empatie neboli soucit s potenciální obětí, pocit lehké sexuální excitace a humor.

6.5. Trénink v sociálních dovednostech

Někteří lidé nedokáží bezproblémově komunikovat, nevědí, jak sdělovat svoje přání druhým, nejsou citliví vůči emocionálním stavům jiných a neumějí

odhadnout, kdy obtěžují své okolí. Jsou ve stavu neustálé frustrace a velmi často vzbuzují u druhých negativní emoce. Tito lidé mohou být pramenem, a zároveň i terčem agrese. Ve společnosti je ale mnoho lidí, kteří trpí uvedeným deficitem komunikačních schopností. Protože většinou nejde o psychopaty, je možné vybavit je potřebnými dovednostmi. Dobrý trénink sociálních dovedností zahrnuje účast vhodného modelu a podněcování účastníků k napodobování takového modelu. Základem napodobování modelu je pozorování osob, které úspěšně a neagresivně zvládají konfliktní situace.

7. Agrese a sport

Nahlédněme nyní do oblasti sportu. Do oblasti, kde je agrese tolerována. Ovšem tolerance tzv. agonální agrese, tedy jakési bojovnosti v rámci pravidel té které hry, bez níž nemůže být dosaženo jednoho z cílů sportovní činnosti, a sice vítězství. Takto pojatá agrese ve sportu nemá pejorativní charakter.

Ovšem sportovec někdy překročí pravidla hry a dopustí se jednání, které má poškodit soupeře tak, aby ten nemohl dále pokračovat v klání, či aby byl po zbytek soupeření oslaben. Zde již mluvíme o agresi, kterou jsme si vymezili na začátku. Tedy o takovém jednání, které má za cíl ublížit jinému člověku.

Agresivní chování ve sportu je velice pestré. Liší se objektem agrese, jejími příčinami a způsobem provedení. Způsobu provedení tu již byl prostor dán, stejně tak jako příčinám – je však vhodné je zařadit do sportovního kontextu. Zaměřme se tedy nyní na první dvě složky, o nichž píší I. Macák a V. Hošek (1989):

- Podle objektu agrese se alternativně mluví o autoagresi a heteroagresi. Příkladem autoagrese jsou sebevýčitky, sebeobviňování sportovce, vnitřní násilí při posilování a při vytrvalostních výkonech, které může vést i ke skutečnému sebepoškození. Heteroagrese je ve sportu představována útokem na soupeře, ale třeba i na přírodní překážku, sportovec útočí např. i na činku, laťku, vzdálenost apod.
- Podle příčin rozlišujeme agresi vyvolanou emočním prožitkem až afektem vzteku a agresi instrumentální, tj. pouze racionální, bez účasti intenzivní emoce. Většina agresí ve sportu je emocionálních, mají vyprovokovaný charakter (např. odvetné opatření), ale časté jsou i agrese taktické, bez hněvu a vzteku, kde je poškození protivníka v rámci pravidel prostředkem k dosažení sportovního vítězství. Emocionální i instrumentální agrese se ve sportu málokdy vyskytují v čisté podobě, není to ani žádoucí. Příliš emocí v agresivním chování sportovce může vést k nezvládnutelnému afektu s konfliktním koncem a naopak agrese bez emocí je příliš „chladná", není to opravdová sportovní bojovnost s mobilizováním, „nasazením" všech přípustných prostředků.

Tato slova vhodně potvrzuje i Slepička (2006), který tvrdí, že k tomu, aby sportovec vydal nějaký výkon, musí mít nějaké intenzivní prožitky. Jak by asi

vypadal hokejista bez emocí a jisté zdravé dávky agrese? Pospával by na ledě a svět by byl patrně velká nuda.

Dalším typem agrese, která je právě ve sportu velmi častá, je agrese přesunutá. Sportovec často zaútočí na objekt, který jeho agresivní pocity nevyvolal (fotbalový útočník po neproměněné penaltě mohutně dupne na trávník, hokejový hráč po neproměněném nájezdu udeří hokejkou do plexiskla). Z hlediska psychohygieny je tato agrese díky svým ventilačním účinkům užitečná.

Za důležitou komponentu se pokládá adaptivnost agresivního chování. Můžeme si představit, že existuje jakési kontinuum, úsečka, na jejímž jednom pólu se nachází agrese nezvládnutá, ta, která nevyhovuje pravidlům příslušného sportu a na pólu opačném stojí agrese socializovaná, kterou reprezentují v podstatě všechna pravidla připouštějící agresi (ironie). A ne všechny socializované agrese ve společnosti jsou adaptované ve sportu (zesměšňování soupeře). Přesto zaznamenáváme stále větší výskyt různých prvků agrese ve sportu, která pravidla nepovolují. Např. mladí fotbalisté dnes na tréninicích trénují nenápadné fyzické ataky, jako jsou štípnutí soupeře do zadku, tahání za dres, šlapání na zadní část soupeřovy kopačky a dosažení tím vyzutí (hráči hrajícímu bez kopačky hrozí karetní trest). A to vše za účelem provokace, znervóznění soupeře, který díky tomu např. zkazí přihrávku apod.

Ve sportu se agrese usměrňuje (kanalizuje) ve směru vzestupu motivace k činnosti, k „zakousnutí se do problému", k překonávání překážek, a právě v tom je ukryt určitý výchovný potenciál sportu (Macák, Hošek, 1989).

Agresivita ve sportu se tedy liší nejen projevy, ale především příčinami.

Sport u člověka znamená kultivaci původní fyzické agrese. Ovšem nejen v poslední době jsme u sportovců svědky jednání, které bychom za kultivované rozhodně neoznačili. K přímým fyzický útokům už dnes dochází nejen v hokejové NHL, ale i v asijských a jihoamerických fotbalových ligách. Mnohý fotbalový fanoušek má jistě ještě dnes před očima Zidaneho vyholenou hlavu narážející do hrudníku Materazziho. Také se na nás valí čím dál tím více obrázků o bitkách mezi basketbalisty z NBA.

7.1. Agrese u sportovních diváků

Též aktuální téma, o kterém s jistou pravidelností slýcháme často, tvoří fyzické agresivní střety sportovních fanoušků. Mnoho lidí se domnívá, že sportovci jsou agresivnější než nesportující část populace. Nepodílejí se na této nepříliš lichotivé nálepce také do jisté míry sportovní fanoušci?

R. L. Arms, G. V. Russel a M. L. Sandilands (in Čermák, 1999) zjistili rozdíly v hostilitě příznivců kontaktních soutěživých sportů (fotbal, hokej, box, atd.) a nekontaktních soutěživých sportů (např. plavání). Jednoznačně je prokazován růst hostilních myšlenek diváků v průběhu fotbalového zápasu, při sledování závodů v plavání se úroveň hostility diváků nemění.

Nejspíše se zde uplatňuje princip identifikace a s tím související průvodní jevy: fanoušek identifikující se se sportovním týmem má tendenci považovat akce svého mužstva za méně zákeřné, za „čistější". Rozhodnutí sudího znevýhodňující tým, se kterým se divák identifikuje, je častěji vnímáno jako nespravedlivé. Skupiny diváků kontaktních soutěživých sportů mají málo pozitivních emocí a výzkumy nedokazují, že by sledování sportovního zápolení plnilo funkci symbolické katarze (Čermák, 1999).

Divácké agresi lze také porozumět na podkladě poznatků psychologie davu.

Zajímavé je též rozlišení fanouška a diváka. Role fotbalového fanouška se od role fotbalového diváka liší hlavně ve způsobu chování a prožívání zápasu. Na rozdíl od diváka je fanoušek zaměřen na výhru svého klubu, má jistá očekávání o průběhu zápasu a díky identifikaci s mužstvem prožívá úspěchy i neúspěchy klubu (Smolík, 2006). P. Slepička (1990) potvrzuje fakt, že fanoušek prožívá více nepotrestaný faul na „vlastního" hráče a na tuto situaci mnohem bouřlivěji reaguje. Tedy emocionalita je mnohonásobně intenzivnější u fanouška než u diváka. A i proto reaguje fanoušek odlišně od diváka. Má blíže k obscénnosti, k verbální agresi (pokřiky a nadávky na rozhodčího, příznivce soupeřícího týmu apod.). Projevy agrese mohou být vyústěním silných emocí.

8. Osobnost sportovce

Každý člověk se vyznačuje mnoha vlastnostmi a osobnost je pojmem jednotícím. Označuje syntézu duševních a tělesných vlastností, syntézu vrozených i environmentálních dispozic, označuje také specifický životní styl i její životní prostředí. A z těchto obecných sentencí se vychází i při charakterizování osobnosti sportovce.

Oproti jiným skupinám, skupinu sportovců charakterizuje vysoký stupeň rozvoje vlastností tělesných. Představa sportovce vyvolává především představu dobře vypadajícího, vytrénovaného a zdravého atleta. Snad i proto se mezi lidmi stále drží okřídlená metafora, že osobnost sportovce je osobnost trénovaná jen od krku dolů. Domnívám se, že ale tyto teze kolují mezi nesportující částí naší populace. Ve sportu je důležité nejen vnímání, ale i myšlení a vůbec všechny kognitivní procesy. Dnes hraje velmi důležitou roli i psychika. Mnoho sportovců vrcholové úrovně jsou v jedné linii, pokud jde o výkonnostní stránku, a už i proto rozhoduje o vítězi stránka psychická. Z čeho se skládá sportovní výkon? J. Žalský (1996) odpovídá takto:

1. 28% Fyzické předpoklady, technika, taktika.
2. 28% Výživa.
3. 28% Psychologie.
4. 15 – 20% Geny.

I. Macák a V. Hošek (1989) respektují fakt, že osobnost sportovce je určována dlouhodobým působením tří skupin činitelů:

1. vrozené anatomicko-fyziologické předpoklady sportovce;
2. životní prostředí předsportovní, sportovní a mimosportovní;
3. společenskovýchovné působení (sociální učení):
    a) nesystematické individuální učení nápodobou;
    b) institucionální systematická výchova a rozvoj výkonnosti.

8.1. Osobnostní rozdíly sportovců a nesportovců

Bude jistě přínosné, vymezíme-li si osobnost sportovce i v souvislosti s jejím protikladem, tedy srovnáním s osobností nesportovce. V. E. Milman (in Macák,

Hošek, 1989) se pokusil o syntetizující přehled všech prací zkoumajících osobnost sportovce. Následně mu vyšlo pět skupin vlastností, kterými se sportovci liší od nesportujících:

a) Nejprůkazněji byla ve všech studiích prokázána zvýšená dominance sportovců. Je to široce pojatá vlastnost naplňovaná usilováním o prvenství, podřízením ostatních, vůlí po vítězství, sebedůvěrou, agresivitou a bojovností.
b) Skupina vlastností se vztahuje ke sféře zaměřenosti. Patří sem tendence být dobře hodnocen sociální skupinou, dosahovat velkého výkonu, houževnatost v řešení problémů a tendence být efektivní.
c) Jiná skupina se týká vlastností vyjadřujících vztah jedince k sociální skupině. Zde studie nejčastěji uvádí vyšší sociabilitu sportovců, vyšší potřebu být sociálně akceptován a kolektivismus.
d) Další skupina byla zobecněna jako vlastnosti vyjadřující způsob sociální komunikace. Především zde bývá uváděna odpovědnost, zájem o ostatní, trpělivost, starostlivost a sebekontrola.
e) Pátá skupina zahrnuje emoční stálost a váže se především na základní vlastnosti temperamentu, citovou zralost a absenci neurotických projevů.

Ovšem Milman není jediný, který přehledně shrnul výrazné vlastnosti osobnosti sportovce. I jiní docházejí k agresivitě jako první výrazné vlastnosti osobnosti sportovce. Často se uvádí i nízká anxiozita. Vliv sportu na stres je všeobecně znám.

9. Možnost soupeření

Pro svou práci jsem si vymezil průzkum agrese u skupiny sportovců a skupiny nesportovců. U skupiny sportovců následuje dále rozlišení na skupinu sportovců provozujících sport kolektivní či individuální a další kontaktní nebo nekontaktní.

Kolektivní sport provádí tým, který je typický tím, že sportovní výkon provádí současně několik jedinců oblékající stejný dres, většinou proti stejnému počtu soupeřů. Výjimkou nestejného počtu hráčů je např. vyloučení fotbalového hráče do konce utkání nebo dočasné vyloučení hráče hokejového.

Pro individuální sport je charakteristický jednotlivec. Pouze on provádí sportovní výkon, pouze on může zvítězit nebo prohrát.

Kolektivní sporty mohou být kontaktní (např. fotbal) nebo nekontaktní (volejbal). Individuální sporty mohou být též kontaktní (např. box) nebo nekontaktní (např. tenis).

Kontaktností zde rozumíme možnost tělesného kontaktu se soupeřem.

II. Empirická část

10. Cíle a úkoly

10.1. Východiska pro hypotézu

Patří skutečně sportovci k té dravější části naší populace? Jsou sportovci nebezpečnější? Jsou pohotovější k užití agrese, ať verbální či fyzické? Můžeme je častěji shledat jako účastníky hospodských, barových či pouličních rvaček? Jsou častěji policejními antony odváženi do cel předběžného zadržení?

Většina společnosti se domnívá, že ano. K tomuto závěru, jak jsme viděli výše, dochází i někteří autoři. I když často se agresí ve sportu rozumí bojovnost, zarputilost, houževnatst.

Ano, agrese ke sportu patří. Ale je to agrese agonální. Mimo kolbiště si tyto prvky chování sportovci neberou. V mimosportovních situacích jsou sportovci ve srovnání s nesportující populací méně agresivní, klidnější, vyrovnanější.

Už i S. Freud razil názor, že jakékoli potlačování navenek směřující agrese je nezdravé a člověk by měl mít možnost agresi nějakým způsobem odreagovat. Jednou z možností je transformace nepřípustné agrese do společensky přijatelné formy, jako je sport, soutěžení v zaměstnání atd.

Nikoliv všichni jsou však přesvědčeni o vyšší agresivitě u sportovců. A právě k těm patřím i já a v této práci se pokusím prokázat nižší souvislost mezi osobností sportovce a agresí než je tomu mezi osobností nesportovce. Již výše byla uvedena symbolická katarze. Hartl (2000) popisuje katarzi jako vnitřní napětí, stresové stavy, které však mohou být spolu s nahromaděnou agresí uvolněny přímým vyjádřením agrese; vyjádřená zlost oslabuje pohotovost k dalšímu agresivnímu chování. Dále dodává, že úspěšná agrese, kterou provází pocity uspokojení, má okamžitý důsledek v tom, že snižuje pohotovost k opakování agresivního činu, nelze však vyloučit, že se zvýšila pohotovost k opakování agresivního činu vůči témuž objektu v budoucnosti. Ať je spouštěcím stimulem agrese cokoli, je dobré si ulevit. Domnívám se, že jedním z nejlepších kanálů pro

odeznění agrese je právě sport. Kritici tohoto tvrzení mohou namítnout, že efekt katarze je krátkodobý. Vždyť přece ale sportovci sportují velmi často, denně či ob den. Pokusím se toto tvrzení ověřit pomocí testových metod.

10.2. Hypotézy

1. Sportovci jsou v situacích běžného života méně agresivní než nesportovci.
2. Nejsou rozdíly mezi sportovci provozujícími kolektivní sport a sportovci provozujícími sport individuální.
3. Sportovci věnující se kontaktním sportům jsou méně agresivní než sportovci věnující se sportům nekontaktním.

11. Anketa

Ještě dříve, než jsem se pustil do testových metod, zadal jsem stovce lidí otázku, kterou ze dvou skupin, nesportovců a sportovců, můžeme považovat za agresivnější. Vymezil jsem jim jasně pojmy agrese, nesportovec a sportovec. Dle náhodného výběru jsem se optal populace, pro které jsou charakteristické tyto znaky: věkové rozpětí 18 – 84 let, 50 mužů, 50 žen, 22 dotázaných pochází z Karlovarského kraje, 16 z Jihočeského, 15 ze Zlínského a 47 z Prahy a Středočeského kraje.

Jak je vidět z grafu č. 1, více než tři čtvrtiny dotázaných (78 %) považuje sportovce za agresivnější. 10 % se domnívá, že mezi těmito skupinami není rozdílu a sport nehraje tak zásadní roli v agresivitě. 3 % dotázaných nevědělo a pouze 9 % považovalo sportovce za méně agresivní než nesportovce.

Graf č. 1 – Odpovědi na otázku, zda-li jsou agresivnější nesportovci či sportovci.

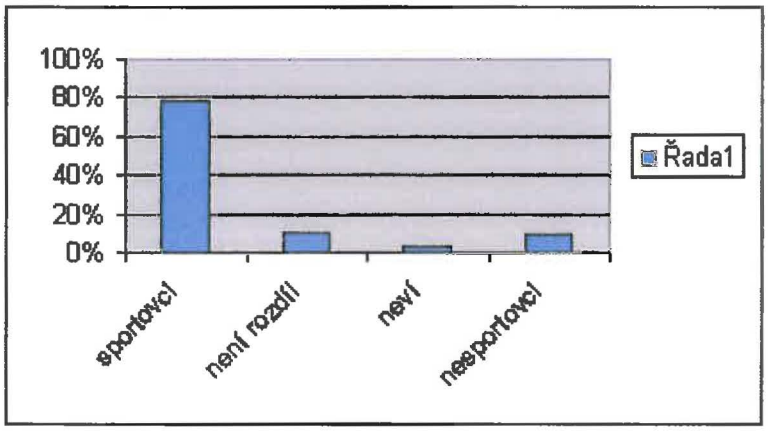

12. Aplikovaná metodika

Jako základ svého výzkumu jsem zvolil aplikaci Freiburského osobnostného dotazníku a Hand-testu na výzkumnou baterii v období ledna a února roku 2007.

12.1. Freiburský osobnostní dotazník

- Freiburger Personchlichkeits Inventar – FPI.

Autoři: J. Fahrenberg, H. Selg, R. Hampel.

Autoři československé verze: Teodor Kollárik, Eva Poliaková, Alojz Ritomský.

Freiburský osobnostní dotazník lze charakterizovat jako mnohorozměrný test osobnosti vhodný pro diagnostiku některých významných vlastností osobnosti. Je to jeden z úspěšných osobnostních dotazníků, který umožňuje široký záběr na osobnost i použití více forem.

Freiburský osobnostní dotazník můžeme považovat za ekonomický dotazník, dá se racionálně použít a vyhodnotit a poskytuje přitom mnoho kvantitativních informací o významných dimenzích osobnosti. Doporučuje se použít zejména v oblastech: poradenství, terapie, pracovní oblasti a v neposlední řadě ve sportu.

Údaje pro standardizaci získali autoři od respondentů z celého Slovenska, s přibližně proporcionálním rozdělením podle místa bydliště (města a vesnice), vzdělání, věku a pohlaví. Základní soubor tvořilo 2582 respondentů.

Freiburský osobnostní dotazník obsahuje čtyři formy: celkovou (C), poloviční formy A a B a zkrácenou formu (K). Každá z nich sleduje devět základních dimenzí.

Vybral jsem si formu K nejen z důvodu, že je vhodná pro výzkumy hromadného charakteru, ale i s ohledem na skutečnost, že dotazníky jsou v naší populaci čím dál tím méně oblíbené a lidé vůči nim zaujímají až nedůvěřivý postoj. Od aplikace této kratší verze jsem si sliboval větší ochotu a spolupráci svých probandů.

I přes jistou letitost tohoto dotazníku (používám vydání z roku 1985) se domnívám, že je v současnosti jedním z nejlepších nástrojů, které mohu k tomuto tématu použít.

FPI je mnohorozměrný test osobnosti. Umožňuje sledovat následující nezávislé dimenze osobnosti: 1. nervozita, 2. agresivita, 3. depresivita, 4. vzrušivost, 5. družnost, 6. mírnost, 7. dominance, 8. zdrženlivost, 9. otevřenost.

Jednotlivé stručně charakterizované dimenze

Následující popis FPI škál vychází z položkového obsahu a heslovitě uvádí psychologické označení těchto dimenzí.

FPI 1:

Nervozita.

Psychosomaticky narušený – psychosomaticky nenarušený.

Vysoké skóre:

Respondent uvádí tělesné obtíže z různých funkčních oblastí, vegetativní těžkosti (krevní oběh, dýchání, zažívání, trávení), motorické bolesti, psychosomatické všeobecné poruchy (poruchy spánku, ochablost, vyčerpanost, lehkou unavitelnost, přecitlivělost na počasí, podrážděnost, neklid), silné tělesné odezvy afektu.

Nízké skóre:

Respondent uvádí méně tělesných obtíží, minimální tělesnou odezvu afektu a všeobecně minimální aktualizování životních tělesných regulací.

Testové skóre FPI 1 je nezávislé na věku, školním vzdělání a počtu obyvatel v místě bydliště, nikoliv však na pohlaví. Ženy mají zřetelně vyšší očekávané hodnoty.

FPI 2:

Agresivita.

Spontánně agresivní, emocionálně nezralý – neagresivní, ovládající se.

Vysoké skóre:

Respondent přiznává spontánní tělesné, verbální a vymyšlené akty agrese, odreagovává afekty podle okolností na předmětech a zvířatech, obrací se i přímo proti lidem, s útoky a trápením, podle okolností i s potěšením, impulzivita a

neovládatelnost, neklid, potřeba změny, „hlad po zážitcích", škodolibost a potěšení z dětinských vylomenin, obraz emocionální nezralosti.

Nízké skóre:

Respondent opisuje malé spontánní sklony k agresivitě, sebeovládání, vyrovnanost, která má v extrémní formě pasivně-klidné znaky.

Testové skóre FPI 2 je nezávislé na vzdělání a počtu obyvatelstva v místě bydliště, taktéž ne na pohlaví respondentů, je však závislé na věku. Mladí respondenti mají nejvyšší očekávané hodnoty, starší respondenti nejnižší očekávané hodnoty.

FPI 3:

Depresivita.

Rozladěný, sebenejistý – spokojený, sebejistý.

Vysoké skóre:

Respondent popisuje rozladěnost, nestálou náladu, převážně ale depresivní, smutnou, sklíčenou, pesimistickou, bídnou a zlou náladu, zčásti také podráždění, nespokojenost, strach, pocit neurčitého nebezpečí, osamělost, pocit nezúčastněnosti a vnitřní prázdnoty, cítí se všemi nepochopený, nedostatek koncentrace, zasněnost, pocity méněcennosti, je lehce podrážditelný, agrese zaměřená vůči sobě samému, sebevýčitky a pocity viny, všeobecný pocit nespokojenosti.

Nízké skóre:

Respondent popisuje vyrovnanou náladu, pozitivní a vyrovnanou, optimistickou, málo starostí, dobrý emocionální vztah k ostatním, schopnost koncentrace, sebejistota, spokojenost se sebou samým, cítí se zralý pro život a je spokojený se svým osudem.

Skóre FPI 3 není závislé na věku, vzdělání, počtu obyvatel v místě bydliště a prakticky ani na pohlaví.

FPI 4:

Vzrušivost.

Vzrušivý, lehce frustrovaný – pokojný.

Vysoké skóre:

Proband vykazuje dráždivost, napětí, citlivost a vzrušivost, nizku frustrační toleranci už při běžných problémech, vyrušitelnost, netrpělivost, lehce se dostává do vzrušení a zlosti, potom je i agresivní a nepromyšleně sděluje hrozby, nerozmyšlené výroky. Výbušné afekty, v afektu se málo kontroluje, je zuřivý.
Nízké skóre:
Proband vykazuje nízkou impulsivnost a spontánnost, je klidný, případně otupělý a flegmatický, nebo sám do sebe uzavřený, emocionálně se ovládá a je trpělivý. Vysoká frustrační tolerance

Skóre FPI 4 je nezávislé na věku, pohlaví, vzdělání a počtu obyvatel v místě bydliště.

FPI 5:

Společenskost, družnost.

Družný, živý – nedružný, zdrženlivý.
Vysoké skóre:
Proband udává potřebu kontaktu a snahu po kontaktu, hledá kontakt, je družný, lehce uzavírá přátelství a má široký okruh známých, je čilý, podnikavý, aktivní, upovídaný, sdílný a pohotový.
Nízké skóre:
Proband uvádí sníženou potřebu kontaktu a postačí si sám, obvykle se vyhýbá kontaktům, je raději sám, má úzký okruh známých, nenachází cestu k jiným, hraje si na vlastním písečku, je stáhnutý, někdy chladný, zdrženlivý, má vztah více k věcem, je málo podnikavý, téměř mlčenlivý, málo sdílný.

Skóre FPI 5 není závislé na pohlaví, věku, vzdělání, počtu obyvatel v místě bydliště.

FPI 6:

Mírnost.

Sebedůvěra, dobrá nálada – dráždivost, váhavost.
Vysoké skóre:
Proband udává sebedůvěru, neomylnost, někdy dobře snáší zátěž, vytrvalý a neúnavný, má dobrou náladu, je důvěřivý, optimistický, rád rychle využije příležitost.
Nízké skóre:

Proband udává dráždivost, lehce se stane zklamaným a rozzlobeným, ztrácí odvahu, je lehce rozrušitelný, ustrašený, váhavý, vyčkávající, nemá sklon k impulzivnímu chování, někdy pesimistický, sklíčený.

Skóre FPI 6 není závislé na věku, vzdělání a počtu obyvatel v místě bydliště, ale je závislé na pohlaví. U mužů můžeme očekávat vyšší hodnoty než u žen.

FPI 7:

Reaktivní agresivita a snaha po dominanci.

Reaktivní, prosazující se, agresivní – poddajný, umírněný.

Vysoké skóre:

Proband udává reaktivní tělesné, verbální a vyfantazírované agresivní činy, prosazování vlastních zájmů, egocentrický obraz světa, podezřívavost a nedůvěra k jiným, sklon k autoritativně-konformistickému myšlení, agresivní v ještě společensky přijatelných formách, dominuje reaktivní agresivita, vina a odplata, konvenční, někdy přísně apodiktické morální soudy.

Nízké skóre:

Proband udává ohleduplnost a umírněnost, povolnost a opatrnost, mírnost, odmítá agresivně-silácký styl jednání, tolerantní, téměř důvěřivý postoj, diferencované morální soudy, plný porozumění.

Skóre FPI 7 není závislé na počtu obyvatel v městě bydliště, naproti tomu je závislé na pohlaví a vzdělání. Muži a probendi se základním vzděláním mají vyšší očekávané hodnoty.

FPI 8:

Zdrženlivost.

Zdrženlivý, nesmělý – nenucený, lehce navazující kontakt.

Vysoké skóre:

Proband udává stydlivost, rozpaky, zdrženlivost při styku s jinými, většinou ve skupinových situacích, někdy má těžkosti s kontaktem a neschopný navazovat kontakt, tréma a tělesné těžkosti při některých příležitostech nebo vzrušení (nepokoj, třes, slabost v kolenou, zblednutí, zčervenání, zajíkávání, nutkání k mikci a defekaci), nízká podnikavost, nejistý v rozhodování, málo průbojný, bojácný, lehce se lekne, je silně vzrušený, když ho druzí pozorují.

Nízké skóre:

Proband udává nenucenost, sebejistotu, sebevědomí, je nezávislý na jiných lidech, má jisté vystupování a konání, je schopný kontaktu, slabé tělesné napětí při očekávání, nízká účast tělesných funkcí při afektu. Pohotový k činům, připravený k nasazení, rád experimentuje, rád podniká.

Skóre FPI 8 není závislé na věku, vzdělání a počtu obyvatel v místě bydliště, naproti tomu je však závislé na pohlaví. U žen můžeme očekávat vyšší hodnoty.

FPI 9:

Otevřenost.

Otevřený, sebekritický – uzavřený, nekritický.

Vysoké skóre:

Proband udává různé malé slabosti a chyby, kterými trpí pravděpodobně každý, sebekritický, někdy až bezstarostný postoj.

Nízké skóre:

Proband má tendenci disimulovat menší slabůstky a chyby, chtěl by dělat dobrý dojem, nedostatek sebekritiky, někdy samolibost nebo nesdílnost, zamlknutost.

Skóre FPI 9 není závislé na vzdělání a počtu obyvatel v místě bydliště, je však závislé na pohlaví a především věku. Mladí probandi, především mladí muži, mají nižší očekávané hodnoty.

12.2 Hand test

Jedná se o projektivní techniku, kde proband reaguje na obrázky devíti kreseb ruky. Celkově se ale tento test skládá z deseti karet, přičemž ona desátá karta je prázdná a proband si zde ruku sám představuje.

Test ruky vychází z předpokladu, že lidé získali svoji převahu nad zvířaty z evolučního hlediska velmi rychlým rozvojem mozku a rukou. Fylogenetické a ontogenetické výzkumy ukázaly, že používání ruky úzce souvisí s rozvojem intelektových schopností, např. s piagetovsky pojímaným senzomotorickým stadiem. Ruka je po ústech první objev vyvíjejícího se jedince a první praktický nástroj manipulace s prostředím, včetně vlastního těla a s tím související vývoj tělového obrazu. Zároveň spolu s očima a ušima je jedním z nejvydatnějších zdrojů informace o různých kvalitách prostředí. Dá se říci, že v souhře s ostatními,

víceméně pasivními smysly (zrak, sluch), pojí v sobě receptivní stránku (hmat) s aktivitou a podílí se na výstavbě individuálního smyslu vlastního světa každého jednotlivce.

Původní myšlenka zkonstruování projektivního Testu ruky patří E. E. Wagnerovi, který je též autorem kreseb devíti rukou, které tato metoda používá. Desátá karta je prázdná.

Spolu s Wagnerem odzkoušeli systém skórování Testu ruky B. Bricklin a Z. A. Piotrowski, kteří nejprve zjišťovali, zda odpovědi v testu rozlišují mezi skupinami se známými charakteristikami, týkajícími se navenek projevovaných agresivních tendencí. Tito autoři se zajímali i o to, do jaké míry test splňuje kritéria kladená na projektivní osobnostní techniku, a to:

a) podněty vyvolávají u rozličných subjektů dostatečný počet různých odpovědí nebo vizuálních obrazů;
b) každý jednotlivec dává určitý ohraničený počet odpovědí;
c) soubory vzniknuvších obrazů se mezi subjekty v maximální míře liší (tj. nejde o identifikaci tvaru, ale o projekci).

Prvním cílem tedy byla predikce zjevného agresivního jednání. Autoři „acting – out" (tj. navenek projevená, manifestní agrese) pro tento účel definovali jako takový způsob jednání jedince, kterým vzbuzuje pozornost jiných (např. policie, učitelů, psychiatrů) v důsledku svého zjevného agresivního jednání přičemž acting – out skóre nebylo určené na predikci určitých motorických aktů, ale na vnitřní tendence projevovat se agresivním způsobem. Znamená to, že tam patřily aktivity jako: okrádání nebo podvádění, vrhání předmětů se záměrem ublížit (např. při manželské hádce), u školáků vyvolání sporů s vrstevníky či učiteli apod. Nešlo tedy o přímou míru agrese jako násilného aktu, ale o nepřímou míru agrese jako určité dispozice takovýmto způsobem jednat.

Princip, na kterém byla založená první hypotéza, vyjádřený v původním acting – out skóre, tedy spočíval v následujícím; pravděpodobnost zjevného agresivního jednání se zvýší tehdy, když dominantní a agresivní postoje převáží nad postoji poukazujícími na sociální kooperaci. Samotné skóre bylo vyjádřené aritmetickým rozdílem mezi sumou agresivních a dominantních akčních tendencí a sumou kooperativních či prosociálních postojů.

Test ruky patří k základním testům agrese. Výhodou tohoto testu je lehká administrace, skórování a interpretace. Test ruky je krátký a srozumitelný, doba trvání většinou nepřesahuje deset minut.

Z celkového sumárního skóre, které tento test umí vydat, považuji vzhledem ke svému tématu za důležité a vyžadující zvláštní pozornost ukazatele AOR, hrubý agresivní obsah (AGG), R a AIRT.

AOR představuje možnost predikce agresivního chování. Postupem času se z tohoto ukazatele vyřadila kategorie FEAR, protože se nepotvrdil předpoklad tlumení agrese strachem; naopak, po překročení jistého bodu dezintegrace vede ke zjevné agresi. AOR (AFF + DEP + COM / DIR + AGG) je poměr, který vyjadřuje relativní váhu sociálně pozitivních kooperativních postojů oproti direktivním a agresivním postojům. Interpretace AOR je následující: čím více suma DIR + AGG převyšuje AFF + DEP + COM, tím větší je pravděpodobnost zjevného antisociálního, agresivního chování.

AGG je způsob odpovědi na kartu ruky. Při těchto odpovědích jde o působení bolesti a projevy hostility nebo přímo agrese. Ruka např. hrozí, napadá, trestá, zraňuje, násilně ovládá nebo agresivně koná vůči jiné osobě či osobám.

R představuje celkový počet odpovědí. Předpokládá se, že antisociální jedinci jsou většinou bez ambicí a flexibility, a tak dávají málo odpovědí.

AIRT je přiměřený čas od ukázání karty do první odpovědi na tuto kartu. U agresivnějších osob bývá celkové AIRT nízké; odráží impulzivitu, která vede k nepromyšleným a násilným činům.

13. Výzkumná baterie

Dvě velké skupiny tohoto výzkumu jsou tvořeny jednak sportovci, jednak nesportovci. Sportovec je vymezen následovně: osoba stále sportovně činná, registrovaná v nějakém sportovním oddíle, minimální časová investice do sportu (trénink, zápasy, soutěže,...) činí tři jednotky týdně.

Oproti nim nejsou nesportovci nikde registrováni a sportu, pokud se mu vůbec věnují, se věnují nepravidelně, popř. pravidelně maximálně jednou do týdne.

Příležitostným výběrem jsem oslovil osmdesát osob. Ve svém výzkumu preferuji muže, a to vzhledem ke skutečnosti, že muži jsou popisováni jako agresivnější a v interpersonálním konfliktu mají tendenci reagovat fyzickou agresí ve větší míře než ženy (Reinisch, Sanders in Čermák, 1998). Tudíž agrese bude u tohoto pohlaví více manifestní.

U sportovců jsem se nesnažil úzce zaměřit na to či ono sportovní odvětví. Snažil jsem se mít paletu sportovců co nejpestřejší. A tak jsem dle principu generální reprezentativnosti (neboli mnohostranné reprezentativnosti) oslovil následující skupinu sportovců: osm fotbalistů, pět volejbalistů, tři atlety, tři kulturisty, dva tenisty, dva boxery, dva cyklisty, dva hokejisty a po jednom sportovci z oblasti; kick-box, karate, silový trojboj, plavání, judo, řeckořímský zápas, stolní tenis, sjezdové lyžování, házená, basketbal, futsal, florbal a softbal.

Vzhledem ke skutečnosti, že Freiburský osobnostní dotazník vykazuje jako významné rozdíly u respondentů různých věkových kategorií a různého pohlaví, výrazně dbá na rozdělení skupin právě dle těchto kritérií. Rozděluje tedy soubory respondentů na muže a ženy a dále dle věku do čtyř kategorií; 15 – 19 let, 20 – 29 let, 30 – 49 let, 50 a více let. Vybral jsem si kategorii mužů v rozmezí 20 – 29 let hlavně proto, že v tomto věkovém rozmezí se nachází nejvíce aktivně sportujících mužů, o jejichž služby kluby stojí.

Věkový průměr sportovců činí 25,8. Dva z nich mají vysokoškolské vzdělání, jeden je vyučený bez maturity a ostatní mají vzdělání středoškolské. Dva z těchto sportovců jsou ženatí. Třicet sedm probandů z této skupiny bydlí v Praze, dva v Říčanech u Prahy a jeden v Jihlavě. V tomto vzorku jsem se vyhýbal extrémům, co se výkonnosti týče. Nikdo z nich se tedy svým sportem plně neživí a ani

nefiguruje v nejnižších soutěžích. Také jsou tito sportovci v populaci zastoupeni nejvíce.

Věkový průměr nesportovců činí 26,8. Čtyři z nich mají vysokoškolské vzdělání, ostatní středoškolské. Tři jsou ženatí. Až na dva probandy, kteří bydlí v Kadani, žijí všichni v Praze.

Vzhledem ke skutečnosti, že FPI 2 je závislé hlavně na věku, nikoliv na místě bydliště a vzdělání, pokládám obě skupiny za vyrovnané.

Věkový průměr podskupiny individuálních sportovců činí 25,4. Jeden z nich má vysokoškolské vzdělání, jeden je vyučen bez maturity, ostatní mají vzdělání středoškolské. Jeden je ženatý. Dva bydlí v Říčanech u Prahy, ostatní v Praze.

Věkový průměr podskupiny kolektivních sportovců činí 26,2. Jeden z nich má vysokoškolské vzdělání, ostatní středoškolské. Jeden je ženatý. Až na jednoho probanda žijícího v Jihlavě, bydlí všichni v Praze.

Věkový průměr podskupiny kontaktních sportovců činí 25,9. Jeden má vysokoškolské vzdělání, jeden je vyučen bez maturity, ostatní mají vzdělání středoškolské. Jeden je ženatý. Jeden bydlí v Jihlavě, ostatní v Praze.

Věkový průměr podskupiny nekontaktních sportů činí 25,7. Jeden má vysokoškolské vzdělání, ostatní středoškolské. Jeden je ženatý. Dva bydlí v Říčanech u Prahy, ostatní v Praze.

14. Výsledková část

Následuje stručný popis dosažených výsledků. Nejprve nastíním výsledky FPI, poté výsledky z Testu ruky. Doplňující tabulky jsou uvedeny v příloze.

14.1. Freiburský osobnostní dotazník

V grafu č. 2 jsou k dispozici přehledně uspořádané informace o všech sledovaných skupinách ve všech bodech FPI. Dosažený skór je uveden v procentech.

Graf č. 2 – Průměrné hodnoty podle skupin.

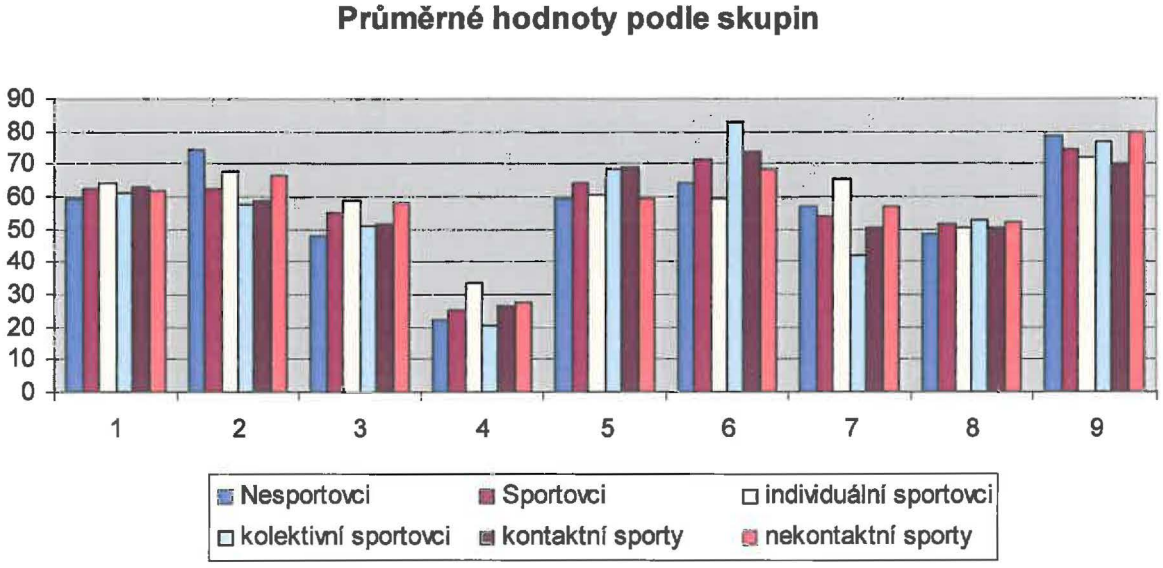

Tabulka č. 2 – Rozdíly průměrů mezi skupinami.

	Rozdíly průměrů mezi skupinami								
	1	2	3	4	5	6	7	8	9
Nesportovci a sportovci	3,19	12,13	7,30	2,90	5,20	6,87	3,25	2,68	4,17
Individuální a kolektivní sportovci	2,98	10,59	7,92	13,04	7,98	23,46	23,19	2,43	4,66
Kontaktní a nekontaktní sporty	1,15	7,53	6,49	0,30	9,80	5,10	6,88	2,01	10,20

Rozdíl mezi průměry, který je větší než deset percentilů

V příloze je dále uvedena tabulka (kapitola 19.2.) – Tabulka četnosti celého souboru - FPI. Uveden je zde i modus a medián.

Modus je nejčetnější varianta znaku v daném souboru (hodnota znaku, která má největší četnost), vrchol rozdělení četností, který je z grafu jasně viditelný.

Medián je prostřední hodnota podle velikosti uspořádané řady hodnot kvantitavního statistického znaku, rozděluje řadu na dvě stejně velké části co do počtu prvků tak, že hodnoty znaku v jedné části jsou menší než medián (či nanejvýše jsou mu rovny), ve druhé jsou pak větší (či nanejvýše jsou mu rovny). Smysl mediánu vyplývá z jeho definice. Je-li medián malý, informuje nás to souhrnně o tom, že polovina prvků souboru má hodnotu sledovaného znaku zcela jistě malou. Naopak, je-li medián velký, má polovina prvků souboru zcela jistě hodnotu sledovaného znaku velkou.

Zaměříme-li se podrobněji na ukazatel FPI 2, tedy agresivitu, zjistíme, že u všech zkoumaných skupin, tedy u nesportovců, sportovců, individuálních a kolektivních sportovců, kontaktních a nekontaktních sportovců, jsou modus i medián shodně percentil 68,2.

Následují výsledky výzkumu zaměřené převážně na agresi.

Tabulka č. 1 informuje o dosažených průměrných hodnotách dotazníku FPI. K dispozici je všech 9 škál. Výsledky jsou uvedeny v procentech.

Tabulka č. 1 – Průměrné hodnoty FPI.

	Průměrné hodnoty FPI								
	1	2	3	4	5	6	7	8	9
Nesportovci	59,38	74,47	47,70	22,24	59,12	64,31	57,04	48,69	78,78
Sportovci	62,57	62,34	55,00	25,14	64,32	71,18	53,79	51,37	74,61
Individuální sportovci	64,06	68,10	58,96	33,49	60,33	59,45	65,39	50,16	72,28
Kolektivní sportovci	61,08	57,51	51,04	20,45	68,31	82,91	42,20	52,59	76,94
Kontaktní sporty	63,15	59,06	51,76	26,32	69,22	73,73	50,35	50,37	69,52
Nekontaktní sporty	62,00	66,59	58,25	27,62	59,42	68,63	57,23	52,38	79,70

Tabulka č. 2 informuje o rozdílech průměrů mezi jednotlivými skupinami. Zvýrazněny jsou nejflagrantnější rozdíly průměrů. Údaje jsou v procentech.

Relativně velké rozdíly jsou mezi průměrnými hodnotami FPI 2 u skupin nesportovců a sportovců a u skupin individuálních a kolektivních sportovců. Největší zjištěný rozdíl mezi průměry dvou skupin je u individuálních a kolektivních sportovců u FPI 6 a FPI 7 (obojí přes 20 percentilů). U těchto dvou skupin byly zjištěny relativně velké průměrové rozdíly hned ve čtyřech FPI (FPI 2, FPI 4, FPI 6, FPI 7).

Z tabulky je dále zjevné, že skupina sportovců dosáhla vyššího skóru u FPI 5 – společenskost, družnost. Rozdíl není sice tak velký, 5,20 percentil, avšak hovoří pro všeobecně uznávanou vyšší sociabilitu sportovců, vyšší potřebu být sociálně akceptován a dále hovoří pro jistý kolektivismus sportovců.

Ve zkoumaném vzorku se dále nepotvrdilo Milmanovo zjištění (viz výše) o vyšší dominantnosti, agresivitě a bojovnosti sportovců (na což poukazuje FPI 7 – Reaktivní agresivita a snaha po dominantnosti).

14.1.1. Nesportovci vs. sportovci

Ačkoliv modus i medián je u obou skupin shodný, z grafu č. 3 je patrné, že v případě nižších percentilů FPI byly četnosti sportovců vyšší než nesportovců a naopak, v případě vyšších percentilů byli více zastoupeni nesportovci. 72,5% sportovců má nižší nebo stejný percentil než resp. 68,2. Oproti tomu nesportovci mají v 85% vyšší nebo stejný percentil než resp. 68,2. Největší rozdíl je u percentilu 48,9 (12,5%). Nejnižšího p. dosáhli pouze sportovci, 96,4 naopak pouze nesportovci.

Nesportovci mají o 12,13 percentil vyšší průměrný skór u FPI 2 než sportovci, což vyznívá ve prospěch první hypotézy.

Tabulka č. 3. – Nesportovci vs. sportovci.

FPI 2				
	Nesportovci		Sportovci	
Hodnota znaku	Absolutní četnost	Relativní četnost	Absolutní četnost	Relativní četnost
14,3	0	0,0%	2	5,0%
32,3	3	7,5%	5	12,5%
48,9	3	7,5%	8	20,0%
68,2	14	35,0%	14	35,0%
84,8	9	22,5%	7	17,5%
91,0	8	20,0%	4	10,0%
96,4	3	7,5%	0	0,0%
100,0	0	0,0%	0	0,0%
Σ	40	100,0%	40	100,0%

Graf č. 3 – Nesportovci vs. sportovci.

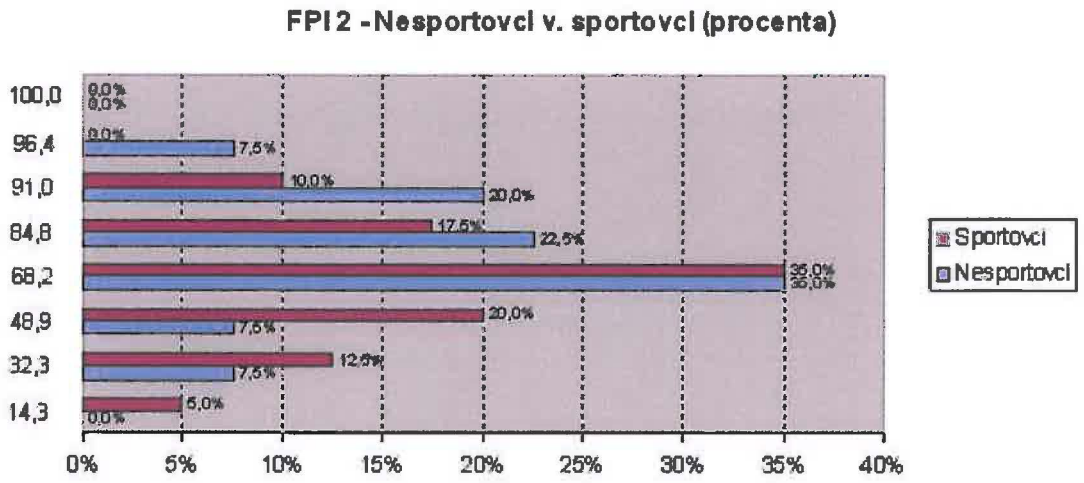

14.1.2. Individuální vs. kolektivní sportovci

Z porovnání kolektivních a individuálních sportovců vyplývá, jak uvádí graf č. 4, že kolektivní sportovci se pohybují převážně v nižších hodnotách FPI percentilů, pouze 20% z nich vykázalo vyšší percentil než 68,2 (10% u 84,8 a 10% u 91). U individuálních sportovců se pak naopak pouze 25% pohybuje na úrovni nižších percentilů než 68,2 (u kolektivních s. je to 45%). U obou skupin je modus 68,2, u individuálních s. 40% dotázaných u kolektivních s. 35%. Ani jeden dotázaný z daných skupin nedosáhl nejvyšších dvou hodnot, maximální dosažený percentil je 91,0. Největší zjištěný rozdíl je u percentilu 84,8 (15%). Žádný z individuálních sportovců nedosáhl nejnižšího percentilu 14,3.

Rozdíl v FPI 2 tu činí 10,59 percentil. Zde jsem předpokládal, že mezi těmito skupinami nebudou výraznější rozdíly. Druhá hypotéza se tedy nepotvrdila.

Tabulka č. 4 – Individuální vs. kolektivní sportovci.

FPI 2				
	Individuální sportovci		Kolektivní sportovci	
Hodnota znaku	Absolutní četnost	Relativní četnost	Absolutní četnost	Relativní četnost
14,3	0	0,0%	2	10,0%
32,3	2	10,0%	3	15,0%
48,9	3	15,0%	4	20,0%
68,2	8	40,0%	7	35,0%
84,8	5	25,0%	2	10,0%
91,0	2	10,0%	2	10,0%
96,4	0	0,0%	0	0,0%
100,0	0	0,0%	0	0,0%
∑	20	100,0%	20	100,0%

Graf č. 4 – Individuální vs. kolektivní sportovci.

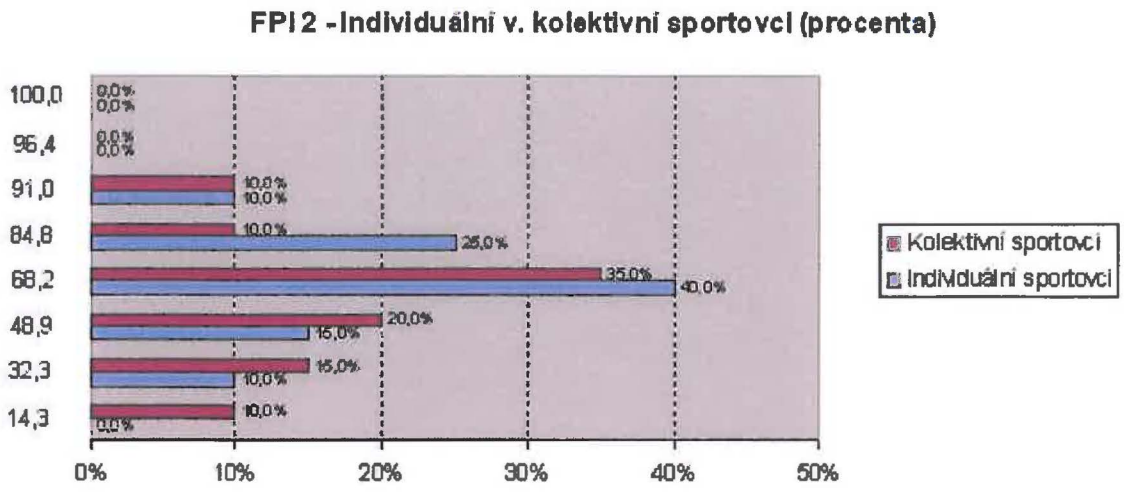

Dále lze ze srovnání výsledků mezi těmito skupinami vyčíst, že vyššího skóru v FPI 5 dosáhli kolektivní sportovci. Sportovci zvyklí na větší kolektiv tedy disponují i větší sociabilitou a větší potřebou kontaktu. Široký okruh známých možná pochází právě ze sportovního oddílu.

Za pozornost jistě stojí i FPI 6 (rozdíl 23,46 %). Je to vůbec největší rozdíl, který tento výzkum odhalil. Kolektivní sportovci uvádějí častěji dobrou náladu a lepší snášení zátěže. Napětí, stejně tak jako případný sportovní neúspěch se dle principu rozptýlené odpovědnosti ve skupině lépe snášejí.

Druhý největší rozdíl, který tento výzkum přináší, je rovněž v tomto souboru; FPI 7 (rozdíl 23,19 %). Individuální sportovci uvádějí v daleko větší míře oproti sportovcům kolektivním prosazování vlastních zájmů, egocentrický obraz světa a nedůvěru k jiným.

14.1.3. Kontaktní vs. nekontaktní sportovci

I v tomto případě byl modus 68,2, ale i zde se objevily jisté rozdíly v procentuálním rozložení dosažených percentilů. Ani zde nebylo nikým ze skupiny dosaženo nejvyšších dvou hodnot (96,4 a 100,0). U dvou nejvyšších dosažených hodnot převažovaly nekontaktní sporty (35% v. 25%). Lze rovněž říci, že percentilu 68,2 a vyššího dosahovali častěji nekontaktní sportovci (70% v. 60%), v tomto případě však rozdíly nebyly příliš veliké. Největší rozdíl (15%) je u percentilu 32,3.

Výše uvedené i celkový rozdíl v průměru obou těchto skupin svědčí pro potvrzení třetí hypotézy.

Tabulka č. 5. – Kontaktní vs. nekontaktní sportovci.

FPI 2				
	Kontaktní sportovci		Nekontaktní sportovci	
Hodnota znaku	Absolutní četnost	Relativní četnost	Absolutní četnost	Relativní četnost
14,3	1	5,0%	1	5,0%
32,3	4	20,0%	1	5,0%
48,9	3	15,0%	4	20,0%
68,2	8	40,0%	7	35,0%
84,8	3	15,0%	4	20,0%
91,0	1	5,0%	3	15,0%
96,4	0	0,0%	0	0,0%
100,0	0	0,0%	0	0,0%
Σ	20	100,0%	20	100,0%

Graf č. 5 – Kontaktní vs. nekontaktní sportovci.

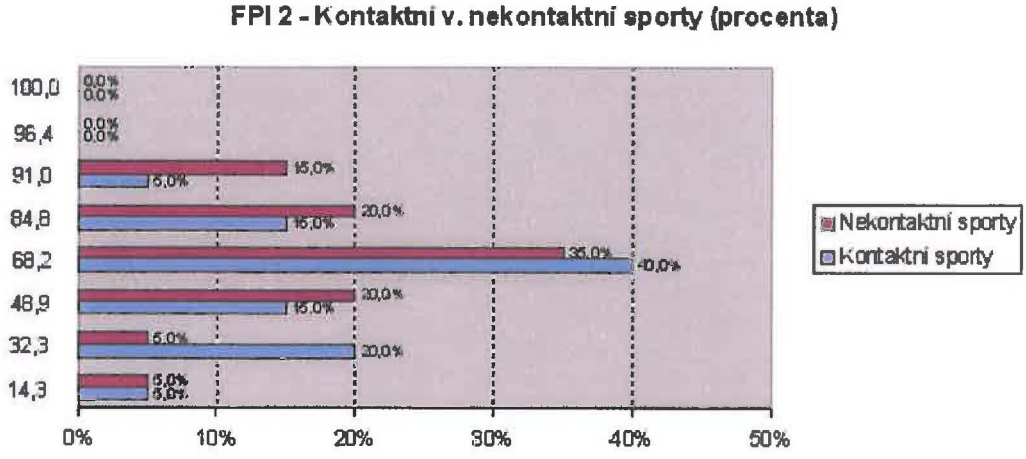

14.2. Hand test

Test ruky jsem provedl každému z osmdesáti probandů.

14.2.1. Nesportovci vs. sportovci

Z analýzy odpovědí probandů na jednotlivé karty vyšla skutečnost, že většina z nich (z celkového vzorku) použila u karty č. 6 odpověď, která se klasifikuje jako AGG (agresivita). Avšak po důkladnějším srovnání těchto odpovědí se dá poukázat na jistý rozdíl ve výpovědních sentencích. Nesportovci častěji než sportovci udávali odpovědi typu: „pěst při rvačce; pouliční bitka; zaťatá pěst k udeření osoby; pěstní souboj". U sportovců se častěji objevovaly odpovědi typu: „boxování do pytle; pěst (Q), proti zdi". Sportovci více koncentrovali agresi vůči neživým předmětům (povětšinou do boxovacího pytle), nesportovci více vůči osobám.

Za pozornost stojí dále i uvedení IM (nezralý obsah) odpovědí. Tyto odpovědi odhalují infantilní, nezralé tendence testovaného, které se projevují ve vztahu k malým i větším dětem, zvířatům, hmyzu. Např.: „škrábat psíka", „vést dítě za ručičku přes ulici", „krmit děťátko". Jde o vyjádření akčních tendencí, které se mohou aktualizovat ve stavech oslabení vědomé kontroly následkem únavy, alkoholu, drog apod. IM obsahy mají zvláštní význam právě ve spojení s AGG odpověďmi, kde často naznačují možnost náhlé agrese při oslabení vědomé kontroly. Ačkoli celková četnost těchto odpovědí nebyla vysoká (pouze ve čtyřech případech), stojí za připomenutí, že všechny odpovědi tohoto typu uvedli nesportovci: „ruka mlátící kočku"(2x), „škrtí kuře", „v pěsti drtí žížaly".

Pro všeobecně přijímaný fakt, že sport zlepšuje náladu a snižuje tenzi, vypovídá i větší zastoupení TEN odpovědí u nesportovců. Test ruky definuje TEN (napětí) odpovědi takto: vydává se jistá energie, nezískává se nic, nebo jen velmi málo.; přítomná je anxiozita, tenze nebo neurčitý pocit nepokoje.

Nyní již ke čtyřem ukazatelům, které byly vytyčeny jako hlavní. Za prominentní ukazatel je považována kategorie AOR. Kategorie R, celkové AGG a AIRT berme za doplňkové, podporující či zeslabující ukazatel AOR. Je třeba si také uvědomit,

že výzkumnou baterii tvořili jedinci psychicky zdraví, a tak jsou jejich odpovědi v podstatě normální. Nikde příliš nevybočují oproti normám.

Byl jsem si plně vědom, že celkový počet odpovědí (R) může být ve výzkumu mnou, jakožto examinátorem, verbálně či nonverbálně ovlivněn. Snažil jsem se tedy striktně dodržet principy administrace a navázat patřičný raport. R představuje psychologickou responzivitu na vnější podněty. Příliš málo odpovědí indikuje nevšímavost vůči realitě. Naopak příliš mnoho R může nasvědčovat pro kompulzivní potřebu strukturovat každý aspekt prostředí. Všeobecně je vysoké R lepší než nízké, protože indikuje větší rezervy možných reakčních tendencí, ze kterých si můžeme vybrat, a tím je dán i větší adaptační potenciál. Agresivní lidé dávají většinou velmi málo odpovědí, což zrcadlí jejich antisociální sklony, jakož i nedostatek flexibility v jednání. R pod 10 je příliš nízké, R nad 20 je příliš vysoké. Celá sledovaná skupina se až na jednoho (sportovec JP, který dosáhl R 21) vešla do tohoto rozmezí. Průměrný skór R dosáhl u nesportovců 14,23, u sportovců 16,38 odpovědí na jednoho probanda.

Určitý počet AGG odpovědí je normální. Tito lidé dokáží „zabojovat", když je to zapotřebí. Nekompromisně setrvávají na svých oprávněných požadavcích. Když se ale AGG stane výlučně osobnostní charakteristikou, důsledky bývají zlé. Nejde jen o antisociální důsledky jednání, ale i o zbytečnou ztrátu životní energie jedince, který často „bojuje s větrnými mlýny". V této dimenzi se nikdo výrazně nelišil. Maximální počet AGG odpovědí dosáhl ukazatele 2, minimální ukazatele 0. Vyššího zastoupení v ukazateli 0 měli ale sportovci (6:0), v ukazateli 1 taktéž (29:20) a v ukazateli 2 převládali nesportovci (20:5).

Přiměřený reakční čas (AIRT) je celkový odhad přiměřeného času potřebného na zkonstruování a verbalizaci vjemu. Když je AIRT příliš dlouhý, svědčí to pro subjektivní těžkosti při vyrovnávání se se životními situacemi. Naopak, příliš krátký čas není též žádoucí, jelikož dobrý úsudek si žádá odstup pro dostatečné postřehnutí vjemu a zhodnocení situace. U normálních dospělých se čas pohybuje od 5 do 10 vteřin. U antisociálních osobností bývá AIRT krátký. I zde se všichni zkoumaní vešli do normy. Jedinou výjimku tvoří opět, jako tomu bylo už u R ukazatele, sportovec JP (10,2). Avšak ani JP nikterak výrazně nepřesahuje normu. Průměrné AIRT u nesportovců činí 5,19 vteřin, u sportovců je delší, a sice 7,23 vteřiny.

AOR, jeden z nejdůležitějších ukazatelů Testu ruky, jednoznačně hovoří pro nižší agresivitu sportovců. I zde však dostáváme výsledky normální. U většiny převažuje levostranný, tedy prosociální skór nad pravostranným, antisociálním skórem. Převahu levostranného skóru najdeme častěji u sportovců (36:24), co se vyrovnaného skóru týče, převažují nesportovci (11:4), stejně tak jako u převahy pravostranného skóru (5:0).

Suma těchto poznatků potvrzuje hypotézu číslo jedna.

14.2.2. Individuální vs. kolektivní sportovci

Průměrné R u individuálních sportovců činí 15,6. U kolektivních sportovců 17,15. Vybočení z normálu tu tvoří pouze již zmíněný kolektivní sportovec JP.

Celkově více AGG odpovědí nalezneme u individuálních sportovců. Ukazatel jedné AGG odpovědi je téměř vyrovnaný (individuální sportovci 15, kolektivní sportovci 14). Rozdíly jsou však v ukazateli 0, kde takovéhoto skóru dosahují více kolektivní sportovci (5:1) a v ukazateli 2, kde takovéhoto skóru dosahují více individuální sportovci (4:1).

Rozdíl v AIRT není tak výrazný jako u nesportovců a sportovců. Avšak vyššího průměrného času dosahují kolektivní sportovci (7.87) oproti sportovcům individuálním (6,60).

AOR hovoří pro nižší agresivitu kolektivních sportovců. I když převažujících levostranných i vyrovnaných skórů mají obě skupiny stejně, je celková suma levostranných skórů u kolektivních sportovců vyšší než celková suma levostranných skórů individuálních sportovců. V pravostranném skóru je tomu naopak.

Suma těchto poznatků nepotvrzuje hypotézu číslo dvě.

14.2.3. Kontaktní vs. nekontaktní sportovci

Průměrné R je mezi těmito skupinami takřka totožné. U kontaktních sportovců činí průměrné R 16,55, u nekontaktních sportovců je o něco nižší, 16,20.

Celkově více AGG odpovědí nalezneme u nekontaktních sportovců. Bez AGG odpovědi je pět kontaktních sportovců a jeden sportovec nekontaktní. Ukazatel

jedné AGG odpovědi je četnější u nekontaktních sportovců (16:3), stejně jako ukazatel dvou AGG odpovědí (3:2).

Rozdíl AIRT není tak výrazný. Průměrný čas u kontaktních sportovců činí 7,39, u nekontaktních sportovců je o něco nižší, 7,08 vteřiny.

AOR hovoří pro nižší agresivitu u kontaktních sportovců. I když převažujících levostranných i vyrovnaných skórů mají obě skupiny stejně, je celková suma levostranných skórů u kontaktních sportovců vyšší než celková suma levostranných skórů nekontaktních sportovců. V pravostranném skóru je tomu naopak.

Suma těchto poznatků potvrzuje hypotézu číslo tři.

15. Diskuse

Výsledky testových metod jednoznačně prokázaly nižší agresi u sportující populace ve srovnání s populací nesportující.

Výzkumy agresivního chování publikované v naší i zahraniční literatuře často dochází k nejednotným výsledkům. Jako problematické se zde může jevit zejména použití vhodných metod k zjištění míry agresivity. Nejběžněji jsou aplikovány dotazníky, které mají ovšem několik nevýhod. Jednou z nich je nemožnost kontroly výpovědi respondentů vzhledem k jejich neuvědomované tendenci odpovídat sociálně přijatelným způsobem (sociální desiderabilita). Druhou výhradou vůči dotazníkům je zjednodušení individuality jedince výběrem z několika předem daných možností odpovědí, nejčastěji z možností ano – ne. Další nevýhodou je nemožnost navázání bližšího kontaktu s probandem. Tato omezení dotazníkových metod nás vedou k obezřetnosti a vědomí limitované platnosti získaných údajů. Alespoň pro částečnou kompenzaci Freiburského osobnostního dotazníku jsem dále použil Test ruky, což je projektivní technika, u které se předpokládá, že jedinec projikuje do mnohoznačných, apoziopezních obrazců své vnitřní psychické procesy a stavy.

Jak ukazují výsledky práce, sport má příznivý vliv na snížení agresivních tendencí jedince. Ovšem, jak bylo výše naznačeno, sportovci nejsou neagresivní. Bez jisté dávky agrese nelze sport provozovat. Dovoluji si ale tvrdit, že skutečnost, že jedinec sportuje a je výše uvedenou definicí označen za sportovce, nás informuje o nižší pravděpodobnosti vykonání agresivního aktu v situacích běžného života. Tyto výsledky korespondují s poznatky o vlivu sportu na snížení psychické tenze i jeho katarzním účinku.

Jistě by bylo zajímavé obohatit výzkum informacemi o rodinách respondentů, o stylu výchovy apod.

Nesportující lidé jsou agresivní v civilu, sportovci na hřišti a méně potom v situacích běžného života. Ve sportu je agrese řízená, podléhá pravidlům a je společensky přijatelná. Agrese v běžném životě je bez pravidel a společensky nepřijatelná.

16. Závěr

Tato práce se snažila prokázat nižší agresi v situacích běžného života u sportovců oproti nesportovcům. Bylo použito Freiburského osobnostního dotazníku a projektivního testu – Testu ruky. Projektivní Test ruky je primárně stvořený k odhalování agresivních tendencí. K naší problematice je tedy nejvhodnější.

Do výzkumu bylo zapojeno celkem osmdesát probandů, kteří se jej zúčastnili v průběhu prvních dvou měsíců roku 2007.

Na základě zpracování získaných dat jsem došel k těmto výsledkům: u sledovaných skupin se potvrdila první a třetí hypotéza. Druhá hypotéza se nepotvrdila.

Ze skupiny sportovců jsem oslovil jedince, kteří se svým sportem neživí. Neprofesionálů je u nás více než profesionálů. Jistě by bylo zajímavé zjistit původní premisy i u této skupiny.

Jak studium příslušné literatury týkající se zkoumaného problému, tak uskutečnění výzkumu mi přineslo nové vědomosti i zkušenosti.

Nuže, sportem ke spokojenějšímu a vyrovnanějšímu životu.

17. Souhrn

Pojem agrese zahrnuje rozsáhlou škálu různých jevů. Někdy označuje velmi široký teoretický konstrukt, jindy popisuje jen omezené a specifické události. Nejčastěji je agrese definována jako jakákoli forma chování, jehož cílem je ublížení jiné živé bytosti nebo její poškození. Tato bytost je motivována vyhnout se takovému zacházení (Čermák, 1999). Agresivita a agrese bývají v literatuře také používány volně a zaměnitelně s alternativními výrazy – násilí, hostilita, destruktivita atd.

Rozlišujeme různé druhy agrese. Nejznámější je dělení agrese na instrumentální a emocionální. Instrumentální agrese slouží k získání určitého cíle, je tedy pouze prostředkem k jeho dosažení. Oproti tomu emocionální agrese není prostředkem, ale cílem sama o sobě. Jinak rozděluje agresi E. Fromm: na agresi benigní a maligní. Benigní agrese je reakcí na ohrožení životních zájmů, je společná zvířatům i lidem a má obranný charakter. Maligní agrese je biologicky neadaptivní, je to destruktivita a krutost, která se vyskytuje pouze u člověka.

Nejednoznačnost při vymezování pojmu agrese se odráží také v nejistotě při hledání jejího původu. Existuje několik teorií vysvětlujících původ agrese různým způsobem. Teorie biologická hledá původ agrese v dědičnosti. J. Dollard a N. Miller ve své frustrační teorii říkají, že agrese je důsledkem frustrace. S. Freud považoval agresivitu za vrozenou pudovou sílu, která musí být občas nějakým způsobem odreagována. Dle teorie sociálního učení není agrese vrozená, ale je to osvojený způsob chování, pro který platí zákony sociálního učení.

Míru agresivity ovlivňuje dle mnoha výzkumů také rodinné prostředí, výchova, sledování agresivních scén v televizi, hraní elektronických her obsahujících násilí, jistá dávka alkoholu, deindividuace, vysoká teplota a v neposlední řadě samotný útok protivníka.

Je přínosné dobře poznat fenomén agrese i proto, aby se mu dalo předcházet. Ti, kteří nezastávají biologickou teorii agrese a jsou přesvědčeni, že agrese je naučená, mohou věřit, že lze vyvinout takové postupy, které dokáží násilí zastavit. Mezi takové postupy patří trest, katarze, kognitivní techniky, navození inkompatibilních odpovědí a trénink sociálních dovedností.

Metodologickým cílem této práce bylo zjistit a porovnat agresi u sportovců a nesportovců. Zkoumaný soubor tvořilo 80 respondentů, mužů ve věku dvacet až dvacet devět let. Čtyřicet nesportovců, čtyřicet sportovců, kteří byly poté dále rozděleni dle zaměření svého sportovního odvětví na sportovce individuální, kolektivní, kontaktní a nekontaktní.

Výsledky jednoznačně prokázaly vyšší výskyt agrese u nesportující populace. Dále se dá konstatovat, že provozování sportu s více agresivními prvky poukazuje na nižší výskyt agrese v situacích běžného života.

18. Literatura:

1. Čáp, J. Mareš, J. *Psychologie pro učitele.* Praha: Portál, 2001.
2. Čermák, I., Hřebíčková, M., Macek, P. *Agrese, identita, osobnost.* Brno: Sdružení SCAN, 2003.
3. Čermák, I. *Lidská agrese a její souvislosti.* Žďár nad Sázavou: Fakta v.o.s., 1999.
4. Drapela, V. J. *Přehled teorií osobnosti.* Praha: Portál, 1997.
5. Fridrich, J., Nociar, A. *Test ruky.* Psychodiagnostika Bratislava, 1991.
6. Fromm, E. *Anatomie lidské destruktivity.* Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1997.
7. Hartl, P., Hartlová, H. *Psychologický slovník.* Praha: Portál, 2000.
8. Hollitscher, W. *Lidská agresivita v dílech Marxe, Freuda a Lorenze.* Praha: Svoboda, 1975.
9. Hošek, V. *Psychologie odolnosti.* Praha: Karolinum, 2001.
10. Janata, J. *Agrese tolerance a intolerance.* Grada Publishing, 1999.
11. Kollárik, T., Poliaková, E., Ritomský, A. *Freiburský osobnostný dotazník.* Bratislava: Psychodiagnostické a didaktické testy, n. p., 1985.
12. Koukolník, F. *O vztahu lidského mozku a chování.* Praha: Karolinum, 1997.
13. Králíková, E. *Naráz, úplně a navždy.* Psychologie dnes, 4. číslo, 2006.
14. Le Bon, G. *Psychologie davu.* Praha: KRA, 1997.
15. Macák, I., Hošek, V. *Psychologie tělesné výchovy a sportu.* Praha: SPN, 1989.
16. Matoušek, O. *Práce s rizikovou mládeží.* Praha: Portál, 1996.
17. Nakonečný, M. *Encyklopedie obecné psychologie.* Praha: Academia, 1997.
18. Nakonečný, M. *Psychologie osobnosti.* Praha: Academia, 1998.
19. Poněšický, J. *Agrese, násilí a psychologie moci.* Praha: Triton, 2005.
20. Rokyta, R. *Fyziologie.* Praha: ISV nakladatelství, 2000.
21. Sheehy, N. *Encyklopedie nejvýznamnějších psychologů.* Barrister and Principál, 2005.
22. Slepička, P. *Sportovní diváctví.* Praha: Olympia, 1990.
23. Smolík, J. *Fenomén jménem fotbalové fandovství.* Psychologie dnes, 10. číslo, 2006.

24. Vaculík, M. *Elektronické hry a agrese.* Československá psychologie, 5. číslo, 1999.
25. Valzelli, L. *Psychology of aggression and violence.* New York: Raven press, 1981.
26. Výrost, J., Slaměník, I. *Sociální psychologie.* Praha: ISV, 1997.
27. Žalský, J. *Sportovní psychologie.* www. volny.cz/j.zalsky. 2006.

19. Přílohy

19.1. Freiburský osobnostní dotazník

1. Přečetl jsem si instrukci a jsem ochotný odpovídat.
2. Večer si rád vyjdu ven.
3. Mám vždy dobrou náladu.
4. Těžko nacházím správný námět k rozhovoru, když se chci s někým seznámit.
5. Někdy se mi rozbuší srdce, anebo bije nepravidelně.
6. Někdy cítím, že mi srdce buší až v krku.
7. Rychle se rozčílím, ale rychle se i ovládnu.
8. Lehce zčervenám či zblednu.
9. Otevřeně přiznávám, dělá mi občas potěšení potrápit druhé.
10. Je mi trochu nepříjemné, když mě lidé pozorují na ulici nebo v obchodě.
11. Když mi někdo ukřivdí, přeji mu trest.
12. Někdy jsem jen tak ze žertu udělal něco nebezpečného.
13. Jsem podnikavější, než většina mých známých.
14. Na obranu svých práv jsem ochotný použít i násilí.
15. Dokážu rychle probrat a oživit i velmi nudnou společnost.
16. Lehce se dostanu do rozpaků.
17. Ve styku s jinými lidmi jsem nešikovný.
18. Někdy se cítím bez příčiny dost bídně.
19. Někdy mám pocit, že se mi nedostává dost vzduchu, mám pocit svírání v hrudníku.
20. Někdy se kochám představou, jak zle by se mělo vést těm, kteří mi ukřivdili.
21. Někdy mám pocit lhostejnosti a vnitřní prázdnoty.
22. Ostýchám se, když mám vstoupit do místnosti, kde už se jiní lidé spolu baví.
23. Mám rád úlohy, které vyžadují rychlé konání.
24. Ne vždy hovořím pravdu.
25. Mám citlivý žaludek (pocit tlaku, bolesti a plnosti).

26. V podstatě jsem téměř ustrašený, bojácný člověk.
27. Příliš mě nevzruší, když se mi něco nedaří.
28. Mnoho z toho, co vykonám, později lituji.
29. Člověku, který mě zlomyslně opustil, přeji pořádný trest.
30. Často mám větry (jsem nadmutý).
31. Když někdo ublíží mým přátelům, chci být při odplatě.
32. Často mám všeho po krk.
33. Rád dokazuji chyby jiných.
34. Když je nás víc, dostávám často nepřekonatelnou chuť k hrubostem.
35. Občas si i zalžu.
36. Občas se chvástám.
37. Jsem dost živý.
38. Někdy mě napadají myšlenky, za které se musím stydět.
39. Patřím k lidem, kteří berou věci na lehkou váhu.
40. Ve společnosti se obvykle dělám lepším než doma.
41. Kdo mě vážně urazí, může počítat s fackou.
42. Když se rozzuřím, povím vše.
43. Ve společnosti významných lidí nebo nadřízených lehce přicházím do rozpaků.
44. Často nedokážu ovládnout svoji zlost či zuřivost.
45. Přes den často snívám o věcech, které jsou neuskutečnitelné.
46. Někdy odkládám to, co bych měl udělat hned.
47. Leknu se, když se něco rychle pohne, nebo když na mě začne někdo náhle mluvit.
48. Při leknutí nebo vzrušení se roztřesu, roztřesou se mi kolena.
49. Někdy jsem velmi smutný a stísněný.
50. Před určitými událostmi mívám trému a tělesný neklid.
51. Bohužel patřím k těm, kteří se často rozzuří.
52. Moje nálada se dost často mění.
53. Často mě napadnou a neustále se vrací zbytečné myšlenky.
54. Mám těžkosti se spánkem – těžko usínám, budím se apod.
55. Často řeknu bez uvážení věci, kterých později lituji.
56. Velmi přemýšlím o svém dosavadním životě.
57. Rád si z druhých lidí neškodně vystřelím.

58. Většinou hledím plný důvěry do budoucnosti.
59. I když se proti mně všechno spikne, neztrácím odvahu.
60. Rád si z druhých lidí vystřelím.
61. Mám skoro vždy připravenou pohotovou odpověď.
62. I když mě něco vyvede z míry, rychle se uklidním.
63. Při společných akcích rád přebírám vedení.
64. Často mě dokáže někdo rozčílit.
65. Cítím se dobře připravený na život a jeho těžkosti.
66. Těžko si dokážu získat lidi.
67. Označil bych se za upovídaného.
68. Někdy mi dělá radost zraňovat lidi, které mám rád.
69. Raději někomu rozbít nos, než být zbabělý.
70. Pokud mě lidé sami neosloví, nepouštím se s nimi do rozhovoru.
71. Často jsem zamyšlený.
72. Často se na druhé rychle rozčílím.
73. Při jídle doma se chovám méně uhlazeně než ve společnosti.
74. Bývám často unavený, malátný a vyčerpaný.
75. Někdy si myslím, že se pro nic nehodím.
76. Přes zklamání se dokážu poměrně rychle přenést.

19.2. Tabulka četnosti celého souboru – FPI

Výsledky FPI jsou udávány v procentech.

FPI 1			FPI 2			FPI 3		
Hodnota znaku	Absolutní četnost	Relativní četnost	Hodnota znaku	Absolutní četnost	Relativní četnost	Hodnota znaku	Absolutní četnost	Relativní četnost
16,6	7	0,088	**14,3**	2	0,025	**9,4**	3	0,038
35	10	0,125	**32,3**	8	0,1	**19,3**	10	0,125
58,7	27	0,338	**48,9**	11	0,138	**35**	15	0,188
71,3	20	0,25	**68,2**	28	0,35	**49,3**	18	0,225
83,9	10	0,125	**84,8**	16	0,2	**65,5**	18	0,225
92,4	5	0,063	**91**	12	0,15	**78**	12	0,15
97,8	0	0	**96,4**	3	0,038	**91**	4	0,05
100	1	0,013	**100**	0	0	**100**	0	0
Σ	80	1	Σ	80	1	Σ	80	1
Modus 58,7 Medián 58,7			Modus 68,2 Medián 68,2			Modus 49,3 Medián 49,3		

FPI 4			FPI 5			FPI 6		
Hodnota znaku	Absolutní četnost	Relativní četnost	Hodnota znaku	Absolutní četnost	Relativní četnost	Hodnota znaku	Absolutní četnost	Relativní četnost
9,9	42	0,525	**1,3**	3	0,038	**4,5**	3	0,038
26,9	25	0,313	**5,8**	2	0,025	**10,3**	3	0,038
43,5	4	0,05	**14,3**	5	0,063	**23,8**	4	0,05
61	1	0,013	**28,7**	5	0,063	**46,2**	16	0,2
73,1	3	0,038	**48**	17	0,213	**66,8**	17	0,213
83,4	4	0,05	**65,5**	22	0,275	**87**	20	0,25
91,9	1	0,013	**86,5**	11	0,138	**98,7**	11	0,138
100	0	0	**100**	15	0,188	**100**	6	0,075
Σ	80	1	Σ	80	1	Σ	80	1
Modus 9,9 Medián 9,9			Modus 65,5 Medián 65,5			Modus 87 Medián 66,8		

FPI 7			FPI 8			FPI 9		
Hodnota znaku	Absolutní četnost	Relativní četnost	Hodnota znaku	Absolutní četnost	Relativní četnost	Hodnota znaku	Absolutní četnost	Relativní četnost
9,9	12	0,15	**5,8**	6	0,075	**2,7**	1	0,013
28,3	10	0,125	**23,3**	12	0,15	**5,8**	1	0,013
42,2	8	0,1	**41,3**	24	0,3	**19,7**	2	0,025
58,3	20	0,25	**57,4**	19	0,238	**35,9**	7	0,088
74,4	11	0,138	**72,2**	6	0,075	**53,8**	6	0,075
86,1	11	0,138	**86,5**	8	0,1	**74,9**	22	0,275
94,6	7	0,088	**93,7**	3	0,038	**91,5**	28	0,35
100	1	0,013	**100**	2	0,025	**100**	13	0,163
∑	80	1	∑	80	1	∑	80	1
Modus 58,3 Medián 58,3			Modus 41,3 Medián 41,3			Modus 91,5 Medián 91,5		

19.3. Výsledková tabulka FPI – nesportovci

Členové skupiny	FPI								
	1	2	3	4	5	6	7	8	9
MJA	71,3	84,8	19,3	9,9	48	46,2	58,3	23,3	35,9
KPA	58,7	84,8	19,3	9,9	5,8	10,3	58,3	23,3	35,9
TJ	58,7	96,4	49,3	73,1	100	87	74,4	23,3	74,9
GJ	58,7	68,2	19,3	26,9	100	66,8	58,3	23,3	74,9
NJ	16,6	91	35	26,9	100	98,7	28,3	41,3	91,5
NM	35	68,2	35	43,5	28,7	66,8	9,9	57,4	74,9
DF	58,7	91	49,3	26,9	48	66,8	58,3	41,3	91,5
FJ	58,7	68,2	65,5	9,9	86,5	46,2	42,2	41,3	53,8
SZ	35	68,2	9,4	26,9	1,3	46,2	58,3	57,4	100
KT	58,7	91	35	9,9	100	100	94,6	5,8	91,5
RR	16,6	32,3	35	61	28,7	46,2	94,6	72,2	35,9
ČJ	58,7	68,2	35	9,9	48	4,5	28,3	41,3	19,7
VM	71,3	32,3	65,5	83,4	48	46,2	42,2	86,5	91,5
KM	16,6	84,8	19,3	9,9	65,5	98,7	28,3	23,3	91,5
SMA	35	68,2	9,4	9,9	28,7	98,7	9,9	41,3	74,9
ČK	83,9	84,8	49,3	9,9	14,3	87	9,9	41,3	91,5
ČEJ	16,6	32,3	49,3	9,9	5,8	46,2	28,3	72,2	53,8
ŠP	71,3	68,2	91	26,9	48	83,4	28,3	72,2	91,5
ŽD	58,7	84,8	61	9,9	87	66,8	58,3	41,3	91,5
FL	58,7	68,2	49,3	26,9	48	46,2	58,3	23,3	74,9
HL	58,7	96,4	35	26,9	100	58,3	74,4	5,8	91,5
BM	83,9	68,2	49,3	9,9	65,5	66,8	42,2	86,5	74,9
ŠM	71,3	84,8	65,5	9,9	86,5	23,8	74,4	23,3	100
ŠO	71,3	91	35	26,9	86,5	46,2	86,1	57,4	91,5
HO	71,3	48,9	65,5	9,9	65,5	87	42,2	57,4	74,9
VJO	58,7	68,2	19,3	9,9	48	87	58,3	57,4	91,5
LM	35	84,8	78	26,9	65,5	66,8	74,4	57,4	91,5
NP	92,4	91	49,3	26,9	14,3	46,2	74,4	41,3	53,8
KP	83,9	68,2	35	9,9	65,5	87	86,1	41,3	91,5
ŽR	83,9	91	49,3	26,9	65,5	66,8	58,3	57,4	74,9
FZ	35	68,2	49,3	26,9	86,5	87	58,3	41,3	91,5
BV	83,9	91	65,5	26,9	48	46,2	58,3	57,4	74,9
CV	35	68,2	49,3	9,9	65,5	66,8	74,4	86,5	100
HT	71,3	68,2	65,5	9,9	65,5	66,8	58,3	57,4	91,5
DV	92,4	91	78	26,9	48	23,8	94,6	86,5	57,8
KJI	71,3	84,8	78	9,9	65,5	87	58,3	72,2	74,9
SJO	92,4	48,9	78	9,9	48	46,2	42,2	86,5	91,5
VJ	58,7	96,4	65,5	26,9	100	100	86,1	41,3	100
VL	92,4	84,8	78	26,9	48	66,8	94,6	57,4	91,5
JAK	35	48,9	19,3	9,9	86,5	87	58,3	23,3	100

19.4. Výsledková tabulka FPI – sportovci

Členové skupiny	FPI								
	1	2	3	4	5	6	7	8	9
SP	58,7	68,2	49,3	26,9	100	87	42,2	72,2	74,9
KF	16,6	68,2	9,4	9,9	100	98,7	28,3	5,8	91,5
BMA	58,7	48,9	35	9,9	48	46,2	94,6	23,3	74,4
FJ	58,7	68,2	65,5	83,4	65,5	23,8	86,1	23,3	35,9
BT	71,3	48,9	78	43,5	65,5	87	42,2	41,3	74,9
KMA	83,9	68,2	49,3	9,9	65,5	98,7	9,9	41,3	74,9
PR	83,9	91	78	91,9	65,5	46,2	58,3	23,3	91,5
KP	58,7	32,3	65,5	83,4	65,5	4,5	74,4	93,7	35,9
DT	35	48,9	19,3	26,9	48	87	74,4	5,8	35,9
ZF	71,3	68,2	49,3	9,9	14,3	10,3	86,1	23,3	19,7
BMI	16,6	84,8	78	26,9	100	98,7	28,3	41,3	74,9
ZJA	100	91	91	83,4	26,5	23,8	94,6	41,3	74,9
LA	92,4	84,8	78	43,5	65,5	46,2	94,6	93,7	74,9
MAJ	83,9	32,3	91	26,9	1,3	10,3	58,3	100	91,5
MM	58,7	84,8	65,5	26,9	65,5	87	58,3	57,4	91,5
OV	71,3	32,3	35	43,5	86,5	46,2	86,1	41,3	74,9
PJ	58,7	68,2	35	26,9	14,3	87	9,9	86,5	100
SJ	71,3	84,8	49,3	9,9	100	98,7	28,3	57,4	91,5
SZ	16,6	14,3	19,3	9,9	48	100	9,9	57,4	2,7
HP	58,7	48,9	19,3	9,9	28,7	66,8	9,9	86,5	74,9
RV	71,3	48,9	65,5	9,9	48	87	9,9	41,3	53,8
BP	58,7	68,2	19,3	73,1	100	98,7	28,3	5,8	74,9
RJ	71,3	91	78	73,1	14,3	87	28,3	41,3	91,5
ŠJ	58,7	91	65,5	9,9	48	66,8	58,3	100	100
KK	35	68,2	35	9,9	65,5	100	9,9	57,4	5,8
DP	58,7	84,8	35	9,9	100	100	74,4	5,8	74,9
DM	71,3	32,3	65,5	9,9	100	87	9,9	41,3	74,9
JP	83,9	14,3	91	9,9	1,3	4,5	9,9	93,7	91,5
BPE	71,3	68,2	78	26,9	100	98,7	42,2	41,3	100
KJ	58,7	68,2	65,5	9,9	86,5	100	9,9	41,3	35,9
ŠJA	35	48,9	35	9,9	65,5	46,2	58,3	57,4	91,5
FL	71,3	68,2	49,3	26,9	65,5	66,8	58,3	57,4	91,5
JL	83,9	68,2	49,3	9,9	48	87	74,4	57,4	53,8
ZM	71,3	84,8	78	9,9	65,5	66,8	100	86,5	100
KL	71,3	84,8	65,5	9,9	65,5	66,8	86,1	57,4	91,5
FS	71,3	32,3	65,5	9,9	65,5	87	74,4	72,2	91,5
SR	58,7	48,9	65,5	9,9	100	58,3	86,1	41,3	100
FP	58,7	48,9	49,3	9,9	86,5	87	86,1	57,4	100
ZJ	58,7	68,2	49,3	26,9	86,5	98,7	86,1	41,3	100
FM	58,7	68,2	35	9,9	86,5	98,7	86,1	41,3	100

19.5. Výsledková tabulka FPI – individuální sportovci

Členové skupiny	FPI								
	1	2	3	4	5	6	7	8	9
SP	58,7	68,2	49,3	26,9	100	87	42,2	72,2	74,9
KF	16,6	68,2	9,4	9,9	100	98,7	28,3	5,8	91,5
BM	58,7	48,9	35	9,9	48	46,2	94,6	23,3	74,4
FJ	58,7	68,2	65,5	83,4	65,5	23,8	86,1	23,3	35,9
BT	71,3	68,2	78	43,5	65,5	87	42,2	41,3	74,9
KM	83,9	68,2	49,3	9,9	65,5	98,7	9,9	41,3	74,9
PR	83,9	91	78	91,9	65,5	46,2	58,3	23,3	91,5
KP	58,7	32,3	65,5	83,4	65,5	4,5	74,4	93,7	35,9
DT	35	48,9	19,3	26,9	48	87	74,4	5,8	35,9
ZF	71,3	68,2	49,3	9,9	14,3	10,3	86,1	23,3	19,7
BMI	16,6	84,8	78	26,9	100	98,7	28,3	41,3	74,9
ZJA	100	91	91	83,4	26,5	23,8	94,6	41,3	74,9
LA	92,4	84,8	78	43,5	65,5	46,2	94,6	93,7	74,9
MJ	83,9	32,3	91	26,9	1,3	10,3	58,3	100	91,5
MM	58,7	84,8	65,5	26,9	65,5	87	58,3	57,4	91,5
ŠJA	35	48,9	35	9,9	65,5	46,2	58,3	57,4	91,5
FL	71,3	68,2	49,3	26,9	65,5	66,8	58,3	57,4	91,5
JL	83,9	68,2	49,3	9,9	48	87	74,4	57,4	53,8
ZM	71,3	84,8	78	9,9	65,5	66,8	100	86,5	100
KL	71,3	84,8	65,5	9,9	65,5	66,8	86,1	57,4	91,5

19.6. Výsledková tabulka FPI – kolektivní sportovci

Členové skupiny	FPI								
	1	2	3	4	5	6	7	8	9
OV	71,3	32,3	35	43,5	86,5	46,2	86,1	41,3	74,9
PJ	58,7	68,2	35	26,9	14,3	87	9,9	86,5	100
SJ	71,3	84,8	49,3	9,9	100	98,7	28,3	57,4	91,5
SZ	16,6	14,3	19,3	9,9	48	100	9,9	57,4	2,7
HP	58,7	48,9	19,3	9,9	28,7	66,8	9,9	86,5	74,9
RV	71,3	48,9	65,5	9,9	48	87	9,9	41,3	53,8
BP	58,7	68,2	19,3	73,1	100	98,7	28,3	5,8	74,9
RJ	71,3	91	78	73,1	14,3	87	28,3	41,3	91,5
ŠJ	58,7	91	65,5	9,9	48	66,8	58,3	100	100
KK	35	68,2	35	9,9	65,5	100	9,9	57,4	5,8
DP	58,7	84,8	35	9,9	100	100	74,4	5,8	74,9
DM	71,3	32,3	65,5	9,9	100	87	9,9	41,3	74,9
JP	83,9	14,3	91	9,9	1,3	4,5	9,9	93,7	91,5
BPE	71,3	68,2	78	26,9	100	98,7	42,2	41,3	100
KJ	58,7	68,2	65,5	9,9	86,5	100	9,9	41,3	35,9
FS	71,3	32,3	65,5	9,9	65,5	87	74,4	72,2	91,5
SR	58,7	48,9	65,5	9,9	100	58,3	86,1	41,3	100
FP	58,7	48,9	49,3	9,9	86,5	87	86,1	57,4	100
ZJ	58,7	68,2	49,3	26,9	86,5	98,7	86,1	41,3	100
FM	58,7	68,2	35	9,9	86,5	98,7	86,1	41,3	100

19.7. Výsledková tabulka FPI – kontaktní sportovci

Členové skupiny	FPI								
	1	2	3	4	5	6	7	8	9
OV	71,3	32,3	35	43,5	86,5	46,2	86,1	41,3	74,9
PJ	58,7	68,2	35	26,9	14,3	87	9,9	86,5	100
SJ	71,3	84,8	49,3	9,9	100	98,7	28,3	57,4	91,5
SZ	16,6	14,3	19,3	9,9	48	100	9,9	57,4	2,7
HP	58,7	48,9	19,3	9,9	28,7	66,8	9,9	86,5	74,9
BP	58,7	68,2	19,3	73,1	100	98,7	28,3	5,8	74,9
KK	35	68,2	35	9,9	65,5	100	9,9	57,4	5,8
KP	58,7	32,3	65,5	83,4	65,5	4,5	74,4	93,7	35,9
DP	58,7	84,8	35	9,9	100	100	74,4	5,8	74,9
DM	71,3	32,3	65,5	9,9	100	87	9,9	41,3	74,9
ZJA	100	91	91	83,4	26,5	23,8	94,6	41,3	74,9
BT	71,3	68,2	78	43,5	65,5	87	42,2	41,3	74,9
ZF	71,3	68,2	49,3	9,9	14,3	10,3	86,1	23,3	19,7
BPE	71,3	68,2	78	26,9	100	98,7	42,2	41,3	100
KJ	58,7	68,2	65,5	9,9	86,5	100	9,9	41,3	35,9
FS	71,3	32,3	65,5	9,9	65,5	87	74,4	72,2	91,5
SR	58,7	48,9	65,5	9,9	100	58,3	86,1	41,3	100
FP	58,7	48,9	49,3	9,9	86,5	87	86,1	57,4	100
FL	71,3	68,2	49,3	26,9	65,5	66,8	58,3	57,4	91,5
KL	71,3	84,8	65,5	9,9	65,5	66,8	86,1	57,4	91,5

19.8. Výsledková tabulka FPI – nekontaktní sportovci

Členové skupiny	FPI								
	1	2	3	4	5	6	7	8	9
RV	71,3	48,9	65,5	9,9	48	87	9,9	41,3	53,8
RJ	71,3	91	78	73,1	14,3	87	28,3	41,3	91,5
ŠJ	58,7	91	65,5	9,9	48	66,8	58,3	100	100
DT	35	48,9	19,3	26,9	48	87	74,4	5,8	35,9
BM	16,6	84,8	78	26,9	100	98,7	28,3	41,3	74,9
KM	83,9	68,2	49,3	9,9	65,5	98,7	9,9	41,3	74,9
SP	58,7	68,2	49,3	26,9	100	87	42,2	72,2	74,9
BMI	58,7	48,9	35	9,9	48	46,2	94,6	23,3	74,4
KF	16,6	68,2	9,4	9,9	100	98,7	28,3	5,8	91,5
FJ	58,7	68,2	65,5	83,4	65,5	23,8	86,1	23,3	35,9
PR	83,9	91	78	91,9	65,5	46,2	58,3	23,3	91,5
JP	83,9	14,3	91	9,9	1,3	4,5	9,9	93,7	91,5
LA	92,4	84,8	78	43,5	65,5	46,2	94,6	93,7	74,9
MJ	83,9	32,3	91	26,9	1,3	10,3	58,3	100	91,5
MM	58,7	84,8	65,5	26,9	65,5	87	58,3	57,4	91,5
ŠJA	35	48,9	35	9,9	65,5	46,2	58,3	57,4	91,5
JL	83,9	68,2	49,3	9,9	48	87	74,4	57,4	53,8
ZM	71,3	84,8	78	9,9	65,5	66,8	100	86,5	100
ZJ	58,7	68,2	49,3	26,9	86,5	98,7	86,1	41,3	100
FM	58,7	68,2	35	9,9	86,5	98,7	86,1	41,3	100